

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Evaluace konceptu rizikové mládeže
v nízkoprahovém zařízení**

Zuzana Krafčiková

Plzeň 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a uvedla v seznamu literatury veškerou použitou literaturu a další zdroje.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martině Štípkové, Ph.D. za cenné připomínky a ochotu, které mi pomohly při zpracování diplomové práce. Dále děkuji všem respondentům a celému nízkoprahovému zařízení za pomoc při realizaci této práce a poznání nových osobností, které ve mně zanechali úžasný dojem. Také bych chtěla poděkovat mé rodině za jejich emoční a finanční podporu během celého studia.

OBSAH

OBSAH.....	4
ÚVOD	7
1 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	9
1.1 Vztah sociální práce a sociologie.....	10
1.2 Sociální práce jako sociální konstrukce	11
1.3 Paradigmata sociální práce.....	14
1.3.1 Sociální práce jako terapeutická pomoc	14
1.3.2 Sociální práce jako reforma společenského prostředí.....	14
1.3.3 Poradenské paradigma sociální práce	15
1.4 Teorie v sociální práci	15
2 FAKTORY RIZIKOVOSTI MLÁDEŽE.....	17
2.1 Období dospívání.....	18
2.2 Dědičnost.....	19
2.3 Rodina, škola a vrstevnická skupina	20
2.4 Osobnost	21
2.5 Skupiny a subkultury	21
2.6 Další faktory rizikovosti	22
3 KONCEPTUÁLNÍ EVALUACE RIZIKOVÉ MLÁDEŽE	23

3.1 Individuální přístup sociální práce k rizikové mládeži	23
3.2 Riziková mládež v pojetí reformy sociálního prostředí	25
3.3 Teoretické zhodnocení konceptu rizikové mládeže.....	27
4 DŮSLEDKY RIZIKOVÝCH FAKTORŮ PRO SOCIÁLNÍ FUNGOVÁNÍ	30
4.1 Sociální exkluze rizikových jedinců	32
5 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	34
5.1 Nízkoprahová zařízení a jejich poslání.....	36
5.2 Subjekty zájmu nízkoprahových zařízení	37
5.3 Organizovaný volný čas jako forma sociální pomoci.....	38
PRAKTICKÁ ČÁST	40
6 METODOLOGIE.....	40
6.1 Metody sběru dat	41
6.2 Výzkumné pole	42
6.3 Role výzkumnice ve výzkumném poli	42
6.4 Procesy analýzy	43
6.5 Etické otázky výzkumu	45
7 POPIS FUNGOVÁNÍ KLUBU	46

7.1 Výzdoba klubu NZDM jako ztělesnění představ sociálních pracovníků o rizikové mládeži.....	49
7.2 Přijetí nových klientů do klubu NZDM dle stanoveného profilu rizikové mládeže	52
7.2.1 Prvokontakt.....	52
7.2.2 Dodatkové dotazníky pro uživatele NZDM	53
7.3 Dotazníky spokojenosti přijatých klientů	56
7.4 Měsíční programy NZDM jako ztělesnění představ o rizikivosti mládeže v pojetí sociálních pracovníků	57
8 DIFERENCE POJETÍ RIZIKOVOSTI MLÁDEŽE DLE OSOBNÍCH DISPOZIC A POMĚRŮ SPOLEČNOSTI	59
9 ZÁVĚR	65
10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	69
11 RESUMÉ	72

ÚVOD

Ve své diplomové práci zhodnocuji koncept rizikové mládeže, který je často používaný v oblasti sociální práce. Tento koncept pracuje na obecné úrovni s rizikem sociálního selhání. Riziková mládež je spojena s takovým jednáním, které porušuje společenské normy, s obtížnými životními situacemi, obdobím zrání jedince a jeho přechodem k dospělosti, vrozenou vadou osobnosti, nebo se pojí s označením pro větší tendence selhání daného jedince skrze zneužívání návykových látek, gamblerství, záškoláctví a jiné. Zkoumám, jak jsou v sociální práci někteří mladí lidé označováni jako riziková mládež, jednak na úrovni teoretické evaluace skrze pojetí konceptu v sociálně pracovní literatuře a posléze prakticky na konkrétním případě nízkoprahového zařízení.

V sociologii se snažíme nezaujatě hodnotit chování lidí jako konformní či naopak deviantní, ale nepřipisujeme tomuto rozdělení takový morální význam v tom smyslu, že se sociologie nezaměřuje na kvalitu života jednotlivce, který své jednání orientuje k dobru nebo zlu. V sociální práci je definováno „dobro“ a „zlo“ (určité riziko), kterému se sociální práce snaží angažovanou formou předcházet či jej napravit. Koncept rizikové mládeže je jednou z oblastí, které se věnuje obor sociální práce. Vznikají zařízení, která se snaží klientům poskytnout různé formy sociální pomoci. Proto se věnuji nízkoprahovému zařízení, které nabízí dětem a mladým lidem možnost organizovaného trávení volného času, zpřístupnění informací, osvětovou činnost a další.

Mým cílem je reflektovat explicitní pojetí rizikové mládeže a zaměřit se na principy prevence nízkoprahového zařízení, které skrze své vlastní pojetí rizikivosti poskytuje určité formy sociální pomoci. Ta by měla vést k nápravě a prevenci jedinců, kteří by mohli svým chováním ohrozit nejen sebe, ale i své sociální okolí. Při výzkumu je použita kvalitativní metodologie, konkrétně

případová studie, která je založena na etnografickém designu. Hlavním sběrem dat je zúčastněné pozorování v klubu nízkoprahového zařízení a neformální rozhovory se sociálními pracovníky a klienty. Vhodnost výběru případové studie pro tento výzkum nalézám v možnosti do hloubky prozkoumat jeden případ na základě zkušeností jak mých, tak i respondentů v kontextu skutečného života.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

Mnoho autorů se zabývá vymezením sociální práce ve smyslu co to sociální práce je, čím je charakteristická a jaká je její činnost. Cíl sociální práce spočívá v řešení sociálních problémů. Jejím posláním je sociální kontrola (Matoušek, et al., 2001: 183-184). Sociální kontrola je souhrnem mechanismů, které zajišťují, aby nedocházelo k odklonu jedinců či skupin od obecně sdílených norem v dané společnosti. To znamená, že je zajišťována konformita k obecně přijatým normám, hodnotám či cílům společnosti a je tak udržován její stabilní chod a řád (Urbanová, 2003). Například Webb a Watson vymezují sociální práci skrze tři základní faktory: sociální kontrolu, podporu změny (jak individuální, tak i sociální) a sociální zachování akceptovatelného života těm, kteří tak nemohou učinit sami (In Matoušek et al., 2001: 183-184). Podobně sociální práci charakterizoval i Goldmann, podle něhož se jedná o „*odbornou disciplínu, která speciálními pracovními metodami na profesionálním základě pečuje o člověka. Je to nápravná činnost, která brání vzniku sociálního zla a rozvíjí sociální klady*“ (Goldmann, 2007: 9).

Obecně je sociální práce považována za velmi různorodou a obtížně uchopitelnou. V literatuře si lze všimnout, že někteří autoři tento obor klasifikují jako pomáhající profesi, jiní pouze jako obor (Navrátil 2001: 10). Řada autorů vymezuje v současné sociální práci její cíle tak, že je vkládají do konceptu takzvaného „sociálního fungování“. Jednou z hlavních propagátorek tohoto konceptu byla Sarah Bartlett: „*Fungování se týká lidského úsilí řešit situace, které mohou být vnímány jako sociální úkoly, životní situace nebo problémy života. Lidé prožívají tyto životní úkoly primárně jako tlaky ze svého sociálního prostředí. Odsud vycházejí dvě významnější myšlenky: na jedné straně lidské zvládnutí a na straně*

druhé požadavky prostředí. Aby se tyto myšlenky mohly stát součástí jednoho celistvého konceptu, musí být propojeny stejnou dimenzí a tou je proces sociální interakce“ (Bartlett, 1970 in Navrátil, 2001:12). Celý koncept je postaven na představě, že člověk a prostředí jsou v neustálé interakci, přičemž prostředí klade na člověka určité požadavky. Pokud není navozena rovnováha a člověk požadavky svého prostředí nezvládá, pomáhá mu právě pracovník sociální práce (Navrátil, 2001: 12).

Takto vymezení sociální práce shrnuje i Musil, který vnímá sociální práci jako pomáhající profesi, která se zaměřuje na interakce mezi člověkem a sociálním prostředím, neboť mnohdy vyvstává konflikt v podobě nerovnováhy mezi očekáváním sociálního prostředí a schopností jedinců tato očekávání zvládat (Musil, 2004: 15).

1.1 Vztah sociální práce a sociologie

Shrneme-li výše uvedené vymezení sociální práce, lze říci, že se jedná o teoretickou i praktickou disciplínu, která vychází z mnoha vědních oborů. V této kapitole mne zajímá využívání poznatků sociální práce z oboru sociologie. Skrze výsledky sociologických výzkumů se sociální práce snaží na profesionální úrovni řešit problémy lidí, skupin a komunit, které se nacházejí v obtížných životních situacích. Je nutné podotknout, že tyto situace jsou přitom v sociální práci pojímány v kontextu sociální reality a tento pohled umožňuje sociální práci uchopit problémy člověka jako obtíže, které přesahují určité hranice a ovlivňují nejen jeho samého, ale i sociální okolí.

Avšak tyto dvě disciplíny lze od sebe odlišit z hlediska jejich přístupu k sociálním jevům. V sociologii (alespoň v té hodnotově nestranné) hodnotíme například chování mládeže jako deviantní či konformní, ale nepřipisujeme tomuto rozdělení takový morální význam v tom smyslu, že se sociologie nezaměřuje na kvalitu života jednotlivce, který své jednání orientuje k dobru nebo zlu. Naopak v sociální práci je

definováno zlo (riziko) a odborníci se snaží o jeho jistou nápravu či prevenci. To znamená, že je explicitně pojmenováno, co je podle sociálních pracovníků rizikové/nebezpečné/špatné a jakým způsobem lze rizikům předcházet či je napravit. Označení něčeho jako riziko ze strany instituce v sobě snoubí i samotný přístup sociálních pracovníků ke klientům a formu sociální pomoci skrze projekty, nápady, interakce, které jsou utvářeny danými pracovníky. Je důležité, aby se obor sociální práce a sociologie podporovaly navzájem. Tedy aby sociální práce na základě analýzy procesů ve společnosti řešila konkrétní případy cílů, metod, výchovy, socializace a jiné. Úkolem sociologie je sledování společenské transformace, aktuálních problémů, úloh státu, hodnotového systému a další společenských jevů. Ve vztahu k sociální práci se nám tedy otevírá sociologický přístup, který se zabývá aktuálními problémy společnosti, jako jsou například kriminalita, narkomanie, nezaměstnanost, bezdomovectví, migrace a jiné. Zároveň sociologie poskytuje různé metody a techniky výzkumu, které umožňují sociálním oborům aplikaci na dílčí otázky problémů.¹

1.2 Sociální práce jako sociální konstrukce

Ve své práci vycházím ze sociálně konstruktivistického pojetí, které pojímá sociální práci jako sociální konstrukci. Tím mám na mysli, že tento obor je podmíněn dobovým kontextem v celospolečenských souvislostech (politické, kulturní, etické aj. prostředí). Taktéž lze říci, že teorie, které jsou utvářeny v oboru sociální práce, jsou ovlivněny kontextem a podmiňují si způsob nahlížení daných jedinců na určitou problematiku. Objevuje se zde „dvojitá tendence“ vlivu kontextu, neboť nejen teorie vznikají v určitém kontextu, ale i daný kontext ovlivňují, jelikož mají vliv na to, jak lidé o sociální práci smýšlejí, jak přemýšlejí o nastavených

---

¹ Havlík, R. 2007. Sociologie a sociální pedagogika. Česká asociace streetwork o.s. Dostupné WWW:http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1448, 12.12.2014

konceptech, situacích či jevech a co v rámci ní říkají a dělají (Navrátil, 1998). Koncept sociální konstrukce pochází od autorů Bergera a Luckmanna. Hlavní tezí je, že realita tvoří průnik objektivních daností a subjektivních interpretací. Chování ve společnosti je ovlivněno konvencemi, které jsou utvářeny a zachovány skrze sdílené vědění jedinců. Tyto konvence jsou institucionalizovány, jakmile se způsobem chápání daného aspektu společnosti souhlasí určité množství lidí. Poté je tento způsob chápání legitimizován a jsou mu připsány určité významy, které toto pojetí reality integrují do organizovaného a přijatelného systému. Realita je tedy v tomto pojetí definována sociálně, neboť existují společenské organizace, kterým je utváření definic umožněno. Odborníci prohlašují, že znají definice reality, které zastřešují realitu (Berger, Luckmann, 1999). Pokud je tedy takto utvářena realita, lze takto porozumět i konstrukci sociální práce.

Sociální práce jako obor vznikla v reakci na potřebu řešit určité problémy ve společnosti. Každodenní zkušenost ukazuje, že soužití lidí ve společnosti je zatíženo různými konflikty a problémy, z nichž některé získávají význam sociálního problému. Sociální problém je definován některými autory jako „*odchylka od určité normy, kterou společnost obecně sdílí*“ (Albrecht, 1977:146 in Navrátil, 1998).

Ve vztahu ke konceptu rizikové mládeže lze říci, že i sám koncept je sociální konstrukcí. Na základě určitých sdílených přesvědčení, která se odchyľují od norem daných ve společnosti, vzniká označení rizika. To lze přiřadit k dalším faktorům (období dospívání, rasa apod.) a utváří koncept rizikové mládeže. Teorie sociální práce na základě sdíleného přesvědčení definují, které mladé lidi označit jako rizikové a jak k nim přistupovat. To znamená, že pokud chceme sociální práci porozumět, nesmíme opomenout výše zmíněný přístup sociální konstrukce. Takto nahlíží na sociální práci například i Janebová skrze perspektivu genderu. Autorka vnímá genderové stereotypy v praxi sociální práce skrze rovinu

vlastností, schopností, hodnot mladých dívek či mladých mužů a zároveň objevuje i genderovou linii ve strategiích, jež mají klientům pomoci. Pokud koncept rizikové mládeže propojíme s genderovými stereotypy, objevuje se zde jasný protipól v pojmání takzvaných „rizikových dívek“ a „rizikových mladých mužů“. Chlapci jsou považováni za riskující, nezávislé a do jisté míry agresivní oproti dívkám, které jsou viděny skrze perspektivu poslušnosti, mírnosti a závislosti. Cesta k delikvenci není zcela přímá a strategie, které jsou uplatňovány na děti a mládež, jsou různorodé (Janebová, 2006: 52-64 in Truhlářová et al., 2006). To znamená, že ve společnosti se utvářejí představy ohledně kategorií žen a mužů, které jsou dále vztahovány do dalších oblastí jako například zaměstnání, věda, sociální práce a jiné. H. Becker uvádí, že deviace je tvořena danou společností, kdy porušení pravidel konstituuje deviaci a jejich porušitelé dostanou nálepku. Obecně lze říci, že deviantní chování je takové, které lidé za deviantní označí. Deviace není samotné chování jedince, ale vzniká v interakci mezi lidmi, kteří se přestupku dopouštějí, a mezi těmi, kteří na něj odpovídají (Becker, 1973: 8-9). Pokud se zaměříme na fungování nízkoprahového zařízení, základním stavebním kamenem tohoto zařízení je sdílení a respektování pravidel jednání při řešení problémů (Musil, 2004: 31). To znamená, že zastřešující instituce stanovuje pojetí konceptů a teorií v sociální práci, které se stávají v instituci sdílené. NZDM poté poskytuje formu pomoci skrze pojetí a sdílení těchto konceptů, na které reagují formou sociální pomoci, aby se angažovali ve správném rozvoji mládeže a působili preventivně. O sociální práci bychom měli uvažovat v kontextu sociální konstrukce, neboť výběr cílové skupiny je také dán objednávkou společnosti, které zakládají interakce mezi pracovníky a klienty, kdy zejména způsob označování jedinců a sociální normy jsou určeny požadavky majoritní společnosti.

1.3 Paradigmata sociální práce

Objevují se zásadní rozdíly i v samotném chápání sociální práce, respektive sociálního fungování, skrze které je sociální práce vymezena. Během 20. století se vykristalizovaly tři přístupy, které se odlišují ve svých filozofických východiscích a lze je označit jako paradigmata sociální práce.

1.3.1 Sociální práce jako terapeutická pomoc

V tomto pojetí tvoří základ duševní zdraví a pohoda jedince, který vybočuje ze správného sociálního fungování (definice viz kapitola 1). Sociální práce je poté na tomto základě chápána jako terapeutická činnost, která jedinci pomůže skrze terapeutické intervence a pomáhá jedinci docílit psychosociální pohody. Principiálně je kladen důkaz na interakce mezi klientem a sociálním pracovníkem a na komunikaci, která vede k budování vztahu mezi nimi. Skrze komunikaci a interakce s druhými lidmi má jedinec možnost získat více kontroly nad svým vlastním životem (Navrátil, 2001: 14-17).

1.3.2 Sociální práce jako reforma společenského prostředí

Další paradigma sociální práce se pojí s úsilím o reformu společenského prostředí. Představitelé tohoto paradigmatu sdílejí představu, že podporou určité sociální skupiny pomohou utlačeným jedincům získat vliv nad vlastními životy. Proto se představa sociálního fungování pojí s vizí rovnosti v různých společenských dimenzích. Sociální práce se snaží o budování společnosti na rovnostářském principu. Dle představitelů musí být ve společnosti nastolena signifikantní společenská změna ve způsobu přerozdělování v různých dimenzích společenského života (společenské třídy, gender aj.) Až potom lze

dosáhnout změny u jedince skrze terapeutické pojetí sociální práce (Navrátil, 2001:14-17).

1.3.3 Poradenské paradigma sociální práce

V pojetí tohoto paradigmatu závisí sociální fungování na zvládnání problémů a na přístupu k odpovídajícím informacím a službám. Tudíž sociální práce je jedna z variant sociálních služeb. Poradenské paradigma společně s terapeutickým pojetím se vztahuje zejména k individuální úrovni klienta. Sociální práce se snaží uchopit individuální problémy jedinců a poskytnout jim pomoc prostřednictvím zpřístupnění informací, služeb, mediací či zdrojů pro vlastní řešení problémů (Navrátil, 2001:14-17).

Každý výše uvedený přístup charakterizuje sociální fungování odlišným způsobem. Vztah mezi výše uvedenými paradigmaty lze vyjádřit jako vůči sobě kritický, avšak přesto lze nalézt určité styčné body mezi nimi. Terapeutický přístup se zaměřuje na změnu a rozvoj spíše na individuální úrovni než na sociálně reformní cíle. Naopak reformní přístup a jeho zastánci mnohdy odmítají efekty, které jsou implicitní složkou terapeutického a poradenského paradigmatu. Odmítají zejména problém zachování současného společenského řádu, který se snaží změnit. Vedle obecných přístupů vznikají teorie menšího dosahu, které se vždy hlásí k určitému paradigmatu, a od stanoveného přesvědčení se odvíjí následně sociální pomoc skrze sociální práci (Matoušek, Kroftová et al., 2001: 188-189).

1.4 Teorie v sociální práci

Výše uvedená pojetí sociální práce jako sociální konstrukce a nastolení diferencionální existence různých přístupů k sociálnímu fungování utvářejí téma, které si klade za cíl objasnit tvorbu a využití teorií

v sociální práci. A to z toho důvodu, že konceptuální výbava je hlavním zdrojem profesionální identity sociálních pracovníků, která usnadňuje praxi skrze stanovené body, co se má dělat a proč. Využití vědomostí a teorií představuje podstatnou roli při řešení situací a dosažení pozitivních změn. Sociální pracovník jedná poučeně skrze kompaktní teoretický rámec a metodické postupy, které mu jsou návodem, jak porozumět potížím jedince či skupiny. Sociální práce je také otevřena teoretickým rámcům z podpůrných oborů (sociologie aj.). Cílem je uchopit člověka jako celistvou bytost zakotvenou v daném prostředí. Využití různorodých poznatků probíhá za účelem pomoci lidem při sociálním fungování (Navrátil, 2001: 25-34).

Sociální pracovníci v rámci své práce ke své profesní identitě využívají mnoho perspektiv, které lze označit jako konceptuální systémy. Existují třídy a podtřídy teorií, které sociální pracovníci využívají (obecné a praktické teorie), ale v rámci své práce se budou zabývat pouze praktickými modely. Praktické modely se dotýkají i stěžejního tématu této práce, tedy evaluace konceptu rizikové mládeže. Praktické modely jsou určité návody na uplatnění specifických znalostí a zkušeností v praxi. Navádí sociálního pracovníka nahlížet na klientovu situaci z určitého hlediska, kdy se zdůrazňují některé rysy situace a jiné zase zanikají (Navrátil, 2001: 25-34). Teorie hrají v sociální práci podstatnou roli nikoliv pro odbornost samotného oboru, ale zejména z jakési zodpovědnosti ve vztahu ke klientům. Neboť nekvalifikovaná práce může být pro klienty nebezpečná a samotná praxe klade důraz na sociální pracovníky, aby jednali vždy kompetentně.

2 FAKTORY RIZIKOVOSTI MLÁDEŽE

Cílem této kapitoly je analyzovat, jak je v sociálně pracovní literatuře pojímána riziková mládež, a posléze zhodnotit tento koncept na konkrétním případě nízkoprahového zařízení a poskytování sociálních služeb. Otázkou významu samotného pojmu rizika se zabýval například Matějček, který nahlíží na riziko jako na mírnější podobu nebezpečí, neboť nemusí dostat konkrétní podobu, ale existuje jen jako určitá možnost či eventualita. Autor však apeluje na to, že ačkoliv riziko je pouhá eventualita, měli bychom mu předcházet skrze vyvozování ochranných a obranných postupů. Je nezbytná z hlediska pozitivního zrání určitá prevence, aby nás riziko nezaskočilo zcela nepřípravené (Matějček, 2008: 22, 31).

V této práci je stěžejním pojmem mládež. Obecně je tento termín spojován s označením osob mladších osmnácti let (Zákon č. 40/1964). Ze sociologického pohledu se autoři přiklánějí k definici, která spočívá v zaměření se na hlavní tranzice v průběhu života. Je to doba od opuštění základní školy až do chvíle, kdy mládež začne být odpovědná za vlastní existenci a rodinu. Důležité je zmínit, že mládež není homogenní skupinou, ale naopak utváří síť mezi diferenciovanými skupinami (například dle vzdělání, rasy aj.) (Martinek, 2006: 22-24).

Současné problémy s mládeží vznikly na základě změn, které v uplynulých dvou stoletích proběhly v západních kulturách. V systému sociální kontroly slábly systémy ovlivňující sféry života, které dnes pokládáme za soukromé (církvev aj.). U mladého člověka můžeme za riziko považovat jeho zvýšenou zranitelnost a fakt, že svým jednáním může ubližovat sám sobě nebo se může proviňovat proti jiným lidem a zájmům společnosti. Už když dítě přichází na svět, může být zranitelnější v důsledku vrozené anomálie osobnosti či absence stabilního zázemí v rodině, tudíž se musí adaptovat na změny ve svém okolí

(Matoušek, 2005, 268 - 269). Pokud v tomto období nedojde ke správnému vývoji jedince, může se u něj objevit například porucha chování, která se kromě určitých vrozených dispozic vyskytuje v dlouhodobě sociálně neuspokojivém prostředí (například špatné rodinné zázemí). Je velmi důležité problém podchytit včas, neboť v pozdějším věku je hůře ovlivnitelný a dětem v dospívání reálně hrozí střet se zákonem. Obecně lze shrnout, že přiřazení pojmu „rizika“ k dětem a mládeži činí nový koncept označující mládež, jež se chová „zvláště“, a na základě daného chování a povahy dochází k následkům, kterým okolí nepadne porozumí (Matějček, 2008: 27).

2.1 Období dospívání

Problematický pohled mládeže je často spojován s pojmem deviance, která s sebou nese negativní vlastnosti. V tomto kontextu je pojednáváno o deviantech (mladých lidech) v podobě stigmatického termínu být v „dospělé společnosti“ (Roche et al., 2004: 148-149). Proto je samotné období dospívání mnohdy označováno nálepkou rizikové. Tohoto principu etiketizace si lze všimnout například na označení období dospívání jako období krize identity. To znamená, že psychosociální vývoj jedince je plný pochybností, nejistot, nalézání sexuální orientace a životních cílů. Tudíž je na období dospívání celkově nahlíženo jako na problémové. Období krize identity je sice záležitostí zejména psychologie, ale prolíná se do dalších oblastí každodenního života. Pro zajímavost doplním, že například při udělování sankcí v rámci právního řádu pro mladistvé je trestný čin nazýván proviněním. Toto označení bylo zvoleno z toho důvodu, aby nebylo stigmatizující v budoucím vývoji jedince, který usiluje o nápravu. Zároveň při udělování sankcí se zohledňuje mladistvý věk jedince z toho důvodu, že samotné

období dospívání je rizikovou a náchylnější dobou pro disociální jednání (Zákon č. 218/2003).

V sociálně pedagogické literatuře bývá pod pojmem riziková mládež označena míra určité sociální nežádosti, která je spojována v souvislosti s problémy sociální adaptace mládeže. Rizikovost je tedy synonymem pro větší náchylnost a ohrožení psychosociálního vývinu. Labáth se přiklání k definici rizikové mládeže, kdy se jedná o „ *dospívající, u kterých je následkem spolupůsobení vícero faktorů zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti.*“ (Labáth, 2001: 11). Jedinec může být rizikový ve vícerech oblastech, například osobních, somatických, zdravotních, sociálních či z hlediska jeho chování. Autor jako výchozí bod vnímá právě chování mladých lidí, neboť v období dospívání dochází k rozporu mezi vnitřními potřebami a vnějšími projevy (Labáth, 2001: 12). Proto se zejména v psychologických knihách píše o období dospívání jako o kritickém a rizikovém (z hlediska psychického vývoje a psychosociálního vývoje aj.).

2.2 Dědičnost

Dědičnost je jedním ze spektra faktorů, které ovlivňují chování jedince. Vlastnosti osobnosti a mnohé lidské postoje jsou dle autorů dány dědičně. Bohužel mnohými odborníky je tato oblast genetiky nedocenená. Autoři vychází z historického kontextu, kdy již dříve bylo delikventní chování vnímáno jako vrozené a byly zkoumány degenerativní znaky příznačné pro potencionální delikventy. S dědičností souvisí i druhý faktor, který autoři označují jako konstituce. Děti, které mají syndrom hyperaktivity, čelí větším problémům s adaptací na společenské prostředí. Často se potýkají se záchvaty vzteku, vyšší impulzivitou, sníženou sebekontrolou apod. To je z pohledu společnosti rizikovým jevem (Matoušek, Matoušková, 2001: 21-35). Ovšem otázkou zůstává, kde

berou autoři a zastánci dědičných faktorů jistotu, že hyperaktivita je vrozená. Naopak předpoklady vrozené deviace nebyly zcela přijaty, jako například u Lombrosa. Ten vykazoval přímý vztah mezi tělesnými znaky (tvar lebky) a deviantním chováním. Avšak později sám své tvrzení přehodnotil a nezdůrazňoval pouhý biologický faktor jako zdroj rizikového chování (Hrčko, 2001: 153-156).

2.3 Rodina, škola a vrstevnická skupina

Tyto faktory jsou mnohými odborníky považovány za nejdůležitější a shodně se na nich většina z nich. Rodina je tradičně uznávána za nejpodstatnějšího činitele v chování dětí a mládeže, neboť svým selháním podmiňuje kriminální chování. Rozvody rodičů a jejich neshody zanechávají na dětech následky v psychologické oblasti, která se promítá do jejich sociálního fungování. Někteří jedinci vyrůstající v různých výchovných zařízeních nemají potřebnou oporu blízkých lidí a často se začínou proti ostatním lidem vymezovat (Matoušek, Matoušková, 2001: 37-79). Je nutné dodat, že rodinné prostředí je důležité pro správný vývoj jedince, avšak nejedná se pouze o rodiny dysfunkční (neúplné, nezralé apod.). Nesmíme opomíjet rodiny perfekcionista, protekcionista a další. Neboť i tyto rodiny, které se snaží dát jedinci péči, zázemí a ochranu, mohou mít negativní vliv a mohou působit jako rizikové elementy na správný vývoj jedince. Dalším místem, kde děti tráví většinu času a jsou zde socializováni, je škola. Ta je zprostředkovatelem vzdělání jedince, což se stalo v dnešní společnosti velice důležitým znakem správného vývoje jedince. Za rizikový faktor z hlediska školy lze považovat negativní vztah jedince ke vzdělání. To může mít za následek školní neúspěšnost a sociální selhání (Matoušek, Matoušková, 2001: 37-79).

2.4 Osobnost

V zařízeních, v nichž se pracuje s rizikovou mládeží, má personál ustálenou představu o osobnosti klienta. Mnohdy jsou individuální potřeby a řešení jejich problémů dány bokem a všichni jsou zaškatulkováni do stejného prototypu delikventa. Delikventi často řeší konfliktní situace méně konstruktivně, zkratkovitě a více agresivně. Nejen pracovníci, ale i veřejnost si celkově utváří stereotypy v pojetí kriminální osoby. Hlavními znaky, které těmto osobám připisují dané stigma, je impulzivita, negativní sebehodnocení vlastní osobnosti, narušená morálka jedince, absence internalizovaných konvencí, norem a zákonů ve společnosti a jiné (Matoušek, Matoušková, 2001: 51-62).

2.5 Skupiny a subkultury

Zde autoři vyzdvihují zejména proces dospívání a navazování nových vztahů, neboť děti a mládež tráví mnoho volného času mimo formální instituce. Vrstevnická skupina často poskytuje jedincům podporu, určitý vzor svého jednání a vytyčuje jim meze dovoleného chování. Některé party jsou k rizikovému chování přivedeny tím, že tráví svůj volný čas neorganizovaně (diskotéky, potulování aj.). Proto se utváří postupně subkultury drogové, rasistické, pseudonáboženské, prostřednictvím kterých chce ukázat mládež svoji nebojácnost a opozičnictví (Matoušek, Matoušková, 2001:81-89). Zde je problematičtější zejména označení neorganizovanosti volného času jako rizikového faktoru. Důležitou roli zde hrají média, která označují mládež a jejich trávení volného času bez vnější organizace jako „neorganizovanou“. Tato nálepka má negativní ráz, neboť se vztahuje k patologii využívání volného času skrze užívání drog a podobně.

2.6 Další faktory rizikovosti

Matoušek a Matoušková (2001) píší, že mezi hlavní faktory rizikovosti patří celkové oslabování vazeb jedince s rodinou a častá nejistota mladých lidí, která souvisí s procesem individualizace a oslabení sociální kontroly určitých subkultur mladých lidí. Vztahem mezi rizikovými determinanty a jedinci se zabývali i jiní autoři, například Macek uvádí na obecnější rovině socializační vlivy, charakteristiky sociální struktury, dané prostředí jedince, odkud pochází či osobnostní charakteristiky mladého jedince, které mohou vést k rizikovému chování a vývoji jedince (Macek, 2003: 78). Kolektiv autorů z oblasti sociální práce z Hradce Králové vymezuje v rámci své konference rizikové faktory, které hrozí mladé mládeži v dnešní společnosti. Celkově se jejich pojetí odvíjí od prostředí dané společnosti, které podmiňuje kvalitu života jejich členů. Hlavními příčinami rizik mladých lidí jsou tedy instituce rodiny, vzdělání, práce, volný čas, hodnotová orientace a přístup k životu (Truhlářová, Smutek et al., 2006).

V sociální práci také převládají stereotypy, které podporují faktory rizikovosti. V případě chlapců se pojí rizikové faktory s agresivnějším, nezávislejším a rizikovějším chováním, které se projevuje skrze vandalismus, krádeže či agresi na úkor jiných lidí. Naopak faktorem, který je spojován s rizikovými dívkami, je sexualita a její tělo. Takové pojetí rizika pak vede zejména k morální kontrole dívek, než je tomu u chlapců (Janebová in Truhlářová, Smutek et al., 2006: 52-66).

3 KONCEPTUÁLNÍ EVALUACE RIZIKOVÉ MLÁDEŽE

Pokud se zaměříme na samotný pojem rizika, lze jej vnímat jako určitou možnost nebezpečí, hrozby či nezdarů. Následující podkapitoly se zaměřují na stěžejní konceptualizace rizikové mládeže, které se ve své podstatě odlišují. Interpretace autorů kolem rizikové mládeže úzce souvisí s výše uvedenými paradigmaty sociální práce, která se vztahují právě k odlišnému vnímání vztyčných bodů v konceptu rizikové mládeže. Zajímavé je, že autoři se v pojetí rizikovosti mnohdy různí a tento pojem využívají pro označení něčeho, co vnímají jako možné nebezpečí. Autory lze zařadit do odlišných přístupů z hlediska jejich pojetí rizika ve vztahu k mladým lidem. Jedná se o přístupy z hlediska období dospívání, etnicity, osobnosti jedince, porušení společensky sdílených norem a podobně.

3.1 Individuální přístup sociální práce k rizikové mládeži

Labáth vnímá pojem rizika z vícera možných úhlů pohledů. Rizikovost označuje synonymy větší náchylnosti či ohrožení psychosociálního vývinu. Labáth se přiklání k definici rizikové mládeže, kterou považuje za „*dospívající, u nichž je následkem spolupůsobení vícero faktorů zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti*“ (Labáth, 2001: 11). Jedinec může být rizikový ve vícero oblastech, například osobních, somatických, zdravotních, sociálních či z hlediska jeho chování. On jako výchozí bod vnímá právě chování mladých lidí, neboť v období dospívání dochází k rozporu mezi vnitřními potřebami a vnějšími projevy. Jak sám autor uvádí, termín riziková mládež může být diskutabilní, tudíž je připuštěna jeho rozmanitá interpretace. Koncept rizikové mládeže je tedy silně otevřený pro formulace z hlediska sociálních problémů mládeže a zároveň i jiným typům nepřiměřeného chování (prostituce, drogová závislost a jiné). Při samotném používání

konceptu se tudíž mohou volně objevovat naše spojené asociace (Labáth, 2001: 12). Dospívání vnímá autor jako období možných rizik odklonu od správného vývoje (psychické, fyzické a sociální změny) (Labáth, 2001: 14-21).

Labáth proto vztahuje koncept rizikové mládeže k období dospívání, které vnímá jako rizikové, jelikož se zde jedinci potýkají s mnohými faktory zvyšující možnost sociálního selhání. Labáth rozděluje problémy spojené s mládeží na tři kategorie:

- pasivní
- agresivní
- kompromisní

Pasivní forma problémů se týká zejména útěků z domova, záškoláctví a celkově lze říci, že se jedná o formu úniku před vlastním pocitem selhání či vyloučením. Agresivní forma nežádoucího chování zahrnuje veškerou delikvenci a násilí a poslední kompromisní forma problémů se projevuje nestabilitou a nejistotou jedince ve vztahu ke svému životu (Labáth, 2001:11-12) Touto problematikou se zabýval také Tvrdoň v rámci Programu podpory aktivit zaměřených na integraci sociálně znevýhodněných obyvatel, který pojímá mládež jako jednu z nejcitlivějších sociálních skupin, které se musí vypořádat se změnami ve společnosti (Tvrdoň, 2006: 10-13 in Truhlářová et al., 2006). Rizikovou mládež v pojetí poradenského paradigmatu lze zahrnout i do této oblasti zabývající se zejména individuálními problémy. Každý jedinec zvládá problémy jiným způsobem a v tomto pojetí se může jednat i o pouhou pomoc jedinci, který nebude vědět, jak vyplnit přihlášku školu, a přijde si říci o pomoc pracovníkovi nebo dobrovolníkovi, který mu s jeho problémem pomůže a poskytne mu veškeré dostupné informace.

3.2 Riziková mládež v pojetí reformy sociálního prostředí

Fungování společnosti je založeno na psaných i nepsaných předpisech a očekáváních, která se vztahují k lidskému chování. To lze označit jako sociální normy (taktéž společné sdílení), které utváří normativní řád společnosti. Není výjimkou, že se objevují jedinci, kteří jsou v rozporu se zavedeným pořádkem a očekáváním ostatních (Kořa in Jedlička et al., 2004: 64). Labáth nejen že vztahuje koncept rizikové mládeže do oblasti spojené s dospíváním a možnými riziky selhání, ale také ho vztahuje k disociálnímu jednání. Disociální jednání vyjadřuje „*neshodu, nesoulad, opak, protiklad, rozpor ve vztahu k společensky akceptovaným hodnotám a normám*“ (Labáth, 2001: 44). To znamená, že se v souvislosti s jednáním objevuje rozpor s hodnotami a normami, které jsou uplatňované v dané sociální struktuře (Labáth, 2001: 41). V sociologické literatuře je toto jednání označované jako deviantní. Za deviantní jednání lze považovat takové chování, které porušuje společenské normy nad mírou tolerance společnosti a vede k negativním sankcím (Labáth, 2001: 42). Autor vkládá koncept disociálního jednání k charakteristikám daných věkem a pohlavím. Kdy rizikovým obdobím je právě dospívání a z hlediska pohlaví je disociální chování u dívek vnímáno jako internalizující chování (více depresí a úzkostných stavů), naproti tomu u chlapců je disocialita vnímaná jako externalizující projevy chování (agresivita a protispoločenské chování) (Labáth, 2001: 54). Labáth ve svém přístupu ke konceptu rizikové mládeže přistupuje z hlediska dvou paradigmat sociální práce. Dochází k prolínání individuální a společenské sféry, která je zdrojem sociálního fungování.

Společenská pravidla definují situace a chování, která určují přesně některé akce jako správné nebo špatné. Je-li zavedeno pravidlo, tak osoba, která jej poruší, může být viděna jako potencionální hrozba pro skupinu či společnost, neboť se jí nedá věřit, že bude jednat podle

pravidel. Becker takto jednající jedince označuje jako „outsiders“ (Becker, 2007:1).

Většina lidí se přizpůsobuje normám a pravidlům kolem nás po většinu času, proto život ve společnosti je docela pravidelný a předvídatelný. Avšak v tomto pojetí by byl obrázek chodu společnosti neúplný. Stačí, když se podíváme kolem sebe, a zjistíme, že sociální normy jsou stejně tak i porušovány. Vidíme kolem sebe jedince s divným stylem oblékání či různé výstřednosti. Tudiž obrázek společnosti je úplný, až pokud do něj zahrneme odchylky od sociálních norem, stejně tak jako konformitu (Robertson, 1987 :191).

Dle Matouška a Kroftové v sobě zahrnuje riziko označení pro větší tendence selhání skrze zneužívání návykových látek, delikventní chování, gamblerství a podobně. Riziková mládež je obecně spojována s jednáním, které porušuje společenské normy. Zde autoři apelují zejména na porušení norem, které spojují s obecně sdílenými delikventními jevy. Autoři přistupují k rizikové mládeži spíše jako k pachatelům možných trestných činností, které jsou podmíněny sociálním okolím. Jedná se zejména o vliv dědičnosti, konstituce, rodiny, školy, skupin a jiné (Matoušek, Kroftová et al., 2001). Zde si můžeme všimnout, že autoři svůj pohled na koncept rizikové mládeže více vztahují ke sdíleným konvencím ve společnosti, oproti tomu v Labáthově pojetí je více zdůrazňované kritické období dozrávání jedince v dospělého jedince.

Balogová se své práci s názvem Riziková mládež na Luníku IX. V Košiciach staví k rizikové mládeži jako k závažnému sociálnímu problému. Uvádí, že se jedná o skupinu jedinců, u níž hrozí větší riziko sociálního selhání. Sociální minoritu a zároveň i skupinu ohroženou sociálním selháním na Luníku tvoří romské etnikum (In Trulářová, Smutek et al., 2006: 197- 203). Autorka tedy koncept rizikové mládež používá pro pojmenování sociálně problémového a dá se říci nepřizpůsobivého chování romského etnika v daném prostředí.

Delikvencí a etnickým původem obecně se zabýval i Matoušek a Matoušková (2001), kteří uvádějí, že hlavním rizikem delikvence ve vztahu k etnicitě je kulturní odlišnost minority. Etnické menšiny mají jiné kulturní zvyklosti, hodnotové orientace či životní styl. Většinou žijí také odděleně od majoritní společnosti, tedy na okraji města, které se pojí s horším společenským postavením. Na základě toho se setkáváme s tím, že příslušníci menšiny mají nižší vzdělání, příjem, horší zdraví a v neposlední řadě vyšší kriminalitu. Proto je někdy koncept rizikové mládeže přímo směřován k romskému či jinému etniku, neboť menšiny v nerovnoprávném postavení udržují předsudky majoritní společnosti (Matoušek, Matoušková, 2001: 131-140). Rizikovou mládež v pojetí poradenského paradigmatu lze zahrnout i do této oblasti, neboť se jedná o zpřístupnění informací pro skupiny, které se potýkají (popř. by se mohly setkat) se sociální exkluzí.

3.3 Teoretické zhodnocení konceptu rizikové mládeže

Ve vztahu k výše uvedeným paradigmatům autoři nahlíží na rizikovou mládež různou perspektivou. Sociální pracovníci, kteří sdílejí pojetí sociální práce jako terapeutického přístupu, mají větší tendence se vztahovat k rizikové mládeži na individuální úrovni. Rizikem může být zejména obtížná životní událost a kritické období dospívání, kdy jedinec se hůře vyrovnává se změnami ve svém životě, nebo lze zmínit narušení osobnosti jedince a jiné. Naopak zastánci paradigmatu změny společenské reformy mohou klást větší důraz na rizikovost v podobě stigmatizujících prvků (etnikum, znevýhodněné prostředí aj.), kdy se budou zabývat se sociální pracovníci marginalizovanými skupinami ve snaze zlepšit jejich životní situaci. Poslední paradigma tvoří pojetí sociální práce jako poradenské činnosti, kdy sociální pracovníci zaměřují svoji pozornost zejména k individuální úrovni klienta. Ve vztahu k rizikové mládeži mohou pracovníci různých organizací poskytovat sociální služby skrze zpřístupnění daných informací, služeb a mediací či zpřístupnění

zdrojů pro vlastní řešení problémů. Tento přístup vnímám jako široce obsáhlý, neboť zpřístupnění informací a snaha o eliminaci možného nebezpečí sahá od hledání identity jedince až po nahlášení trestních činností.

Výše uvedené případy uchopení konceptu rizikové mládeže ukazují, že se jedná o explicitní pojem, který je autory jinak pojímán ve vztahu k určité problematice situaci. Termín riziková mládež může být diskutabilní, a tudíž je připuštěna jeho rozmanitá interpretace. Koncept rizikové mládeže je silně otevřený pro formulace z hlediska sociálních problémů mládeže a zároveň i jiným typům nepřiměřeného chování (prostituce, drogová závislost a jiné). Při samotném používání konceptu se proto mohou volně objevovat naše asociace. Vymezení konceptu je závislé na naší intuici, která je zde velmi důležitá.

Pokud se zaměříme na samotné označení rizika, jedná se o pojem, který v nás vzbuzuje určitou míru obezřetnosti a obav. Skrze pojetí Labátha může být na dnešní mládež samu o sobě nahlíženo z perspektivy možné nejistoty a nevyrovnanosti jedinců, která je náchylnější k sociálnímu selhání vůči celé společnosti, neboť se jedinci nacházejí v kritickém období dospívání. O kritickém období ve vztahu k věku se často mluví v médiích, kdy jsou tito jedinci označeni často jako lhostejní, nezrálí řešit problémy či leniví. Lze říci, že toto „onálepkování“ mladých lidí činí z mládeže skupinu rizikových jedinců pro společnost.

V pojetí Balogové je určujícím prvkem rizikovosti a stigmatem rasa, konkrétně romského etnika, skrze kterou vnímáme tyto jedince jako ty nebezpečné a rizikové. Na základě toho máme tendenci jejich chování přisuzovat negativní ráz než ostatním členům společnosti. Označením někoho jako rizikového či potenciálně nebezpečného vede mnohdy k tomu, že se jedinec jako takový začne sám vnímat a následně se takovým i stane. Jedinec se může začít cítit jako méněcenný či

neschopný a vlivem prostředí se upevňuje jeho přesvědčení (například děti narkomanů, prostitutek aj.). Tito jedinci si upevňují své pocity o jejich situaci jako o beznadějnou a mnohdy ji nechtějí ani řešit. Ve vztahu k sociální práci je „labelling“ jedinců také důležitý, neboť vyhodnocení situace a intuice pracovníků má zásadní roli ve vztahu ke klientům a pomoci, kterou mu poskytneme (Hrčka, 2001: 72-75).

Nízkoprahová zařízení fungují zpravidla bezplatně a jsou zpřístupněna zejména jedincům, kteří pocházejí ze sociálně slabšího prostředí, které se vyznačuje nižší kvalitou bydlení. Větší část společnosti připisuje negativní vlastnosti jedincům, kteří z takových oblastí pocházejí, neboť čelí většímu riziku selhání skrze špatné rodinné zázemí, nezaměstnanost, neorganizovaný volný čas (potulování se, gangy) a jiné. Lze říci, že stigmatizující je prostředí, ze kterého jedinci pocházejí, etnikum, hodnotová orientace a jiné faktory, které nás na základě konceptu označí nálepkou „pozor rizikový jedinec“. Problémy se stigmatizací jsou součástí života každé společnosti. Vždy se najdou jedinci, kteří budou dle určitých podobných rysů řazeni do subkultur jiných. To se může stát i v případě rizikové mládeže, jejíž někteří členové jsou na základě oblečení, způsobů chování a podobně zařazováni do subkultury například kriminální.

4 DŮSLEDKY RIZIKOVÝCH FAKTORŮ PRO SOCIÁLNÍ FUNGOVÁNÍ

Koncept rizikové mládeže v sobě nese pejorativní význam, který s sebou nese určité důsledky. Proto používání daného označení má mnohdy hlubší důsledky v podobě obecného působení předsudků a stereotypů na jedince a zejména ve způsobu chování a přístupu k nim. Označením někoho jako rizikového či potenciálně nebezpečného vede mnohdy k tomu, že se jedinec jako takový sám začne vnímat a následně se takovým i stane. Jedinec se tedy může začít cítit jako méněcenný či neschopný a vlivem prostředí se upevňuje jeho přesvědčení (například děti narkomanů, prostitutek aj.). Tito jedinci si upevňují své pocity o jejich situaci jako o beznadějně a mnohdy ji nechtějí ani řešit (Hrčka, 2001: 72-75). Představitelem teorie nálepkování je H. Becker, který dodává, že deviace je tvořena danou společností, kdy porušení pravidel konstituuje deviaci, a porušitelé dostanou nálepkou. Tudíž deviantní chování je takové, které lidé za deviantní označí. Deviace není samotné chování jedince, ale vzniká v interakci mezi lidmi, kteří se přestupku dopouštějí, a mezi těmi, kteří na něj odpovídají (Becker, 1997: 8-9). Avšak mne zajímá samotná nálepka rizikovosti. Tento pejorativní pojem je velice otevřený pro označení jedinců v různých sférách společenského života. Jedná se o nálepky rizikovosti ve vztahu ke zdraví (infekční osoba), kriminalitě (mladiství pachatelé), zaměstnání (dlouhodobě nezaměstnaná osoba) a mnoho dalšího. Například člověk je součástí vzdělávacího systému, může být označen také nálepkou rizikového jedince, neboť zákon považuje za rizikové skupiny děti, které pocházejí z rodiny s nízkým sociálně kulturním postavením, děti s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou, děti ohrožené sociálně patologickými jevy či účastníky řízení o azyl (Zákon č. 561/2004). Proto Matějček (1996) uvádí, že pro označení

někoho či něčeho jako rizikový stačí pouhé ospravedlnění toho, že se chová „zvláště“.

Klienty nízkoprahových zařízení tvoří děti a mládež zejména ze sociálně znevýhodněného prostředí, které jsou v nepříznivé sociální situaci, řeší náročné životní situace a mají většinou vyhraněný životní styl vedoucí ke konfliktu se společností či zákonem.² To znamená, že v tomto pojetí teorie nálepkování je důležité, kdo daný přestupek vykoná a hlavně kdo jej hodnotí a jakou nálepkou ho označí. Konkrétním příkladem může být případ, kdy chlapec „půjde za školu“ a učitelé označí tento přestupek různými nálepkami. Pokud se jedná o chlapce ze sociálně znevýhodněného prostředí (chudá rodina, neúplná rodina apod.), příslušníka nějaké etnické menšiny, lze se domnívat, že tento jedinec bude označen nálepkou „ten roste pro kriminál“. Naopak kdyby za školu šel chlapec například z vyšší vrstvy, označí se jeho chování za pouhou „klukovinu“.

Každá společnost zastává určité hodnoty, kterými se řídí, a ti, kteří nejsou schopni se stanoveným normám přizpůsobit, žijí v nerovnocenném střetávání se s většinou. Někteří jedinci či skupiny nezapadají do představ určité normality společnosti a nemají rovnocenné příležitosti v běžném životě. Proto lze mluvit o rizikové mládeži v souvislosti se stigmatem, které zavedl Ervin Goffman: „*Společnost ustavuje prostředky kategorizace osob a jejich komplementární atributy, jež jsou v souvislosti s příslušníky těchto kategorií vnímány jako běžné a přirozené*“ (Goffman, 1963: 9). Příkladem stigmatu může být rasa mládeže, neboť je jasně rozpoznatelná a umožňuje tak jasnou kategorizaci těchto lidí jako „těch jiných“.

---

² NZDM Vzducholod', Dostupné z WWW: <http://www.sdbplzen.cz/stredisko-mladeze/programy-strediska/nizkoprahovy-klub-vzducholod/>, 25.11.2014

4.1 Sociální exkluze rizikových jedinců

Každá společnost zastává určité normy a hodnoty, které jsou pro členy společnosti závazné. Naopak ti, kteří nejsou schopni se stanoveným normám přizpůsobit, žijí v nerovnocenném střetávání se s většinou. Proto výše uvedený vztah stigmatizace a rizikové mládeže úzce souvisí se sociální exkluzí, kterou Navrátil (2003) definuje ve své knize jako proces, kdy jednotlivci, rodiny, skupiny či společenství jsou omezeni v přístupu ke zdrojům, které jsou nezbytné pro participaci na sociální, politické a ekonomické úrovni života ve společnosti. Sociální exkluze má mnoho příčin, patří mezi ně například chudoba, diskriminace, nízké příjmy, etnická příslušnost a jiné.

Otázkou tedy je, jak se některé osoby či rodiny ocitají v podmínkách sociálně vyloučených lokalit. Základní mechanismy sociální exkluze tvoří prostorové, ekonomické, kulturní a symbolické vyloučení (Brož, Kintlová, Toušek, 2007). Děti a mládež, kterým je poskytována sociální pomoc v podobě nízkoprahových zařízení, často pochází z lokalit, které se vyznačují nízkou kvalitou bydlení. Jak jsem výše uvedla, prostředí, ze kterého jedinec pochází, může být stigmatizující a může znesnadňovat participaci ve společnosti. Místní samosprávy či média občas označují tyto lokality jako objekty pro nepřizpůsobivé občany, neplatiče a podobně. S nízkou kvalitou bydlení souvisí zejména ekonomické mechanismy sociálního vyloučení, kdy je jedincům ztížený či zcela zamezený přístup k finančním zdrojům. Proto se může u mladých lidí objevit touha po získání zisku avšak skrze orientaci na sféru černého trhu či v pobírání sociálních dávek. Popis kulturního vyloučení lze uchopit na základě omezeného přístupu ke vzdělání a znalostem, které jsou společností často uznávané. V případě mládeže by se mohlo jednat o problém motivace a časté absence ve škole. Neboť skrze nízké vzdělání rodičů si

jedinci neuvědomují cestu k životnímu úspěchu prostřednictvím dosažení vyššího vzdělání. O posledním principu sociální exkluze, tedy symbolickém vyloučení, jsem již výše psala, neboť se jedná právě o problém stigmatizace na základě statusu či enticity (nezaměstnanost, bydliště, rasa aj.) (Brož, Kintlová, Toušek, 2007).

5 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Práce s rizikovou mládeží je spojována s takzvanou kontaktní prací (nizkoprahově organizovaný způsob), neboť hlavním úskalím práce s rizikovou mládeží je prvotní interakce a také nabídky, které zařízení nabízejí, aby dotyčného jedince oslovily (Jedlička et al., 2004: 370). Obecně lze říci, že výběr cílové skupiny je ovlivněn prvotně objednávkou společnosti, dále příslušnou lokalitou, způsobem trávení volného času dětí a mládeže, což souvisí s posouzením vyšší či menší míry výskytu patologických jevů v dané oblasti (Goldmann, 2007: 109). Nizkoprahová zařízení (zkráceně NZDM) pomocí různých volnočasových aktivit posilují sociální schopnosti a dovednosti jedince. Pravidelnými programy děti aktivizují k organizovaným zájmům a činnostem a zejména se snaží posilovat hodnoty vzdělávání dětí a mládeže ať už pravidelným doučováním, či jednorázovou pomocí s referáty a úkoly. Je zde tedy předpoklad, že dojde nejen k poskytnutí pomoci směřující k jedinci, ale že ovlivní i chod a tvář celé společnosti. Nizkoprahové zařízení lze vnímat jako ohraničený prostor (jak fyzicky, tak i sociálně) možné nápravy a prevence určitých rizik. Jedná se o zařízení, které nabízí různé formy sociální pomoci.

Pojem „nizký práh“ symbolizuje poskytování sociálních služeb anonymně a dále znamená neplatnost limitů určené pro klienta jeho věkem, pohlavím či zájmy.³ Pro většinu může být pojem nizkoprahovosti neznámý či matoucí. Dle Jedličky a kolektivu autorů se jedná o vyjádření respektu ke specifickým potřebám jedinců, k pozici jedinců na kraji společnosti, kdy cílem je dosáhnout důstojného života. To znamená, že poskytovatel daného zařízení organizuje službu v rámci maximální

---

³ Pojmosloví NZDM [online]. Dostupné z WWW: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=750&site=cas, cit. 5.9. 2014

dostupnosti a přístupnosti. Snaží se tedy o technické, sociální a psychologické odstranění bariér, které by mohla cílová skupina při vstupu do zařízení zaznamenat a vnímat jako nežádoucí (Jedlička, 2004: 376-377). Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou určena pro děti a jejich rodiče či mládež samotnou. Posláním je pomoci mládeži, která tráví svůj volný čas neorganizovaně (toulání po ulicích aj.) či vyznává alternativní styl života. Tato zařízení poskytují nespočet organizovaných aktivit, ale i poradenství a sociální servis. Zejména se snaží o rozšíření životních příležitostí ke zmírnění rizik a nebezpečí, které mládeži hrozí.

Objevuje se poměrně nová metoda práce na ulici (tzv. streetwork), kdy se jedná o přesně vymezenou formu sociální práce, kterou vykonávají specificky orientovaní sociální pracovníci. Streetworks jsou mobilní terénní práce, které zahrnují nízkoprahovou nabídku sociální pomoci osobám většinou mladšího věku, kteří žijí rizikovým způsobem života a u nichž je předpoklad, že sociální práci potřebují a dosud nejsou v kontaktu s příslušnou institucí. Jedná se tedy o spolupráci sociálních pracovníků s potenciálními klienty. Proto streetworkers pracují v přirozeném prostředí klientů (ulice, kluby aj.) a navštěvují místa, kde se potenciálně potřební jedinci pohybují. Cílem mobilní práce s mládeží je také snaha zamezit procesům stigmatizace, a proto mobilní práce s mládeží sází na důvěru a dobrovolnost těchto mladistvých, kterým otvírá možnosti jejich rozvoje a nabízí tak šanci, zvládat svůj život bez porušování zákonů.⁴

---

⁴ Kontaktní práce z roku 2007. Dostupné z WWW:
http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1385, 8.1. 2015

5.1 Nízkoprahová zařízení a jejich poslání

Toto zařízení má především sociální poslání, které je směřováno k dětem a mládeži, jež se nacházejí v obtížné životní situaci. Konkrétně se snaží o zlepšení kvality života daných klientů. Dosažení tohoto cíle spočívá v předcházení a eliminaci sociálních rizik, která vyplývají z jejich života, v umožnění lépe se orientovat v sociálním prostředí a tím pádem v řešení nepříznivé sociální situace. Každé NZDM si vytváří svůj program a na základě toho určuje formu sociální pomoci (Hájek et al., 2008: 150-153).

NZDM má základní čtyři formy služeb (Hájek et al., 2008: 150-152):

- volný vstup a pobyt v zařízení (nízkoprahovost),
- volnočasové aktivity (hry, knihovna, základní vybavení- výtvarné pomůcky, počítače aj.),
- sociální služby (situační intervence, individuální zajišťování potřeb aj.),
- aktivity a činnosti zaměřené na prevenci (snaha o eliminaci rizik sociálně patologických jevů).

Strategie nízkoprahových zařízení směřují tedy k cílům snižování sociálních rizik, která vyplývají z rizikového chování jedinců, snahy o eliminaci interpersonálních konfliktů, zprostředkování odborného řešení problémů, snižování nebezpečí a patologizace a stabilizace obtížných životních situací s cílem zlepšení životních možností a příležitostí jedinců (Jedlička et al., 2004: 378-379).

5.2 Subjekty zájmu nízkoprahových zařízení

Práce s rizikovou mládeží je spojována s takzvanou kontaktní prací (nebo také nízkoprahově organizovaným způsobem), neboť hlavním úskalím práce s rizikovou mládeží je prvotní interakce a také nabídky, které daná zařízení nabízejí, aby dotyčného jedince oslovily (Jedlička et al., 2004: 370). Klienty tvoří proměnlivá uskupení mládeže, kterou spojuje zejména věk, a lze u nich definovat problém jen na velmi individuální úrovni. Jedná se o lidi, kteří se setkávají na konkrétním místě a v konkrétním čase (zhruba od 14hod-19hod) a sdílejí daný prostor. Jedná se o prostor, kde dochází k navazování vztahů a sdílení plánů a přání. Lze říci, že způsob, jakým označujeme klienty nízkoprahových zařízení, je sociální konstrukcí.

Například Jedlička a kolektiv autorů, rozděluje subjekty zájmu nízkoprahových zařízení na dvě skupiny. První jsou nositelé konkrétních patologických jevů a druhý typ tvoří rizikové skupiny s epizodickým výskytem sociálně deviantního chování (například v období mládí je jedinec záškolákem). Obecně se jedná o rozdělení, které je odrazem zakázky společnosti, neboť koresponduje se snahou zabránit nežádoucím jevům ze strany majority. Snahou je tedy odstranit ze společnosti rizika, která společnost ohrožují. Dle autora není podstatný věk při vymezení rizik a jejich snižování, neboť takto označená část není homogenní (například výměna injekčních aplikátorů uživatelů drog se týká širokého heterogenního spektra uživatelů). Naopak označení definování cílové skupiny je problematické, neboť převažujícím adresátem nízkoprahových klubů jsou skupiny dětí a mládeže (Jedlička et al., 2004: 372-373). V sociální práci je obzvláště vysoká míra nejistoty, neboť se jedná o obor, který spolupracuje s jedinečným, neopakovatelným životem jedince či sociální skupiny. Určitá míra osobních pocitů, korektnosti a nejistoty se prolíná i do jednání sociálních pracovníků, kteří řeší určitou sociální událost. Ve vztahu k přístupu ke klientům se utvářejí i určité typy klientů,

kdy osobní rysy klienta se promítají do interakce mezi ním a sociálním pracovníkem (Goldmann, 2007: 89).

Obecně lze říci, že výběr cílové skupiny je ovlivněn prvotně objednávkou společnosti (vyslovená zejména prostřednictvím nadřízených), dále příslušnou lokalitou, způsobem trávení volného času dětí a mládeže, což souvisí s posouzením vyšší či menší míry výskytu patologických jevů v dané oblasti (Goldmann, 2007: 109). Pohled sociálních pracovníků na klienty se různí. Hranice mezi přijatelnými a nepřijatelnými klienty je proměnlivá a závisí na momentálním rozpoložení pracovníka, sympatii či antipatii, fázi jednání s klientem a profesionalitě pracovníka (Musil, 2004: 19-20).

5.3 Organizovaný volný čas jako forma sociální pomoci

Od roku 1995 vznikají první NZDM poskytující sociální služby pro děti a mládež. Hlavní náplní těchto center je nabídka organizovaného trávení volného času pro děti a mládež. Cílem je mladé jedince podpořit a rozvíjet jejich samostatnost. Základním posláním je nabízení neformálních aktivit, které mají děti a mládež nenuceným způsobem zaujmout. Poté jsou vyjednávány sociální služby, které jsou modifikované dle potřeb dané lokality, zájmech a vlastně mainstreamové společnosti (Goldmann, 2007: 109). To, jak mladí lidé tráví svůj volný čas, nás odkazuje na významovou systémovou charakteristiku každé společnosti. Trávení volného času je velmi diferencované a proměňuje se taktéž v čase dle společenských situací. Sociologové definují volný čas jako *„čas, v němž jedinec svobodně dle svých zájmů, nálad a pocitů, volí svou činnost. Jedná se o tu část mimopracovního, mimoškolního času, který zbude po zabezpečení individuálních, rodinných, existenčních a biologických potřeb“* (Sak, Saková, 2004: 59). Volný čas lze vymezit

také skrze činnosti vyplývající ze sociální role daného jedince. To znamená, že je to čas, kdy jedinec není pod tlakem svých závazků, ať už z hlediska dělby práce, sociálních rolí či rozvíjení svého života (Hofbauer, 2004: 13). Hlavní funkce volného času jsou dle sociologa Rogera Sue (in Hofbauer, 2004: 14):

- psychosociologické (odreagování, zábava aj.),
- sociální (navazování interakcí, socializace aj.),
- terapeutické (smyslový rozvoj, životní styl aj.),
- ekonomické (pozitivní vliv na rozvoj jedince a uplatnění člověka v profesní činnosti aj.).

Děti a mládež, které pocházejí ze sociálně ohroženého prostředí (nezralé, neúplné rodiny aj.) a jimž není věnována dostatečná pozornost, se mohou snadněji připojit ke skupinám vrstevníků, kteří svůj volný čas tráví touláním se po ulicích a „poflakováním“. Takový způsob neorganizované činnosti může vést k destrukci osobnosti a to zejména skrze požívání alkoholu a jiných návykových látek, záškoláctví a podobně. Důležitou roli zde hrají i média, která označují mládež a jejich trávení volného času bez vnější organizace jako „neorganizovanou“. Tato nálepka má negativní ráz, neboť se často vztahuje k patologii využívání volného času skrze užívání drog, návštěvy klubů či jiné aktivity s trestným nádechem. Pro tyto jedince je poté těžké přijetí a začlenění do společnosti.

PRAKTICKÁ ČÁST

Cíl a výzkumné otázky

Cílem diplomové práce je prozkoumání představ sociálních pracovníků o rizikivosti cílové skupiny NZDM a následná evaluace toho, zda klienti kteří navštěvují NZDM, naplňují jejich představy o rizikové mládeži.

Jaké představy mají sociální pracovníci o rizikové mládeži?

Jakým způsobem v daném nízkoprahovém zařízení poskytují formu sociální pomoci?

6 METODOLOGIE

Při výzkumu bude použita kvalitativní metodologie, konkrétně se jedná o případovou studii, která je založená na etnografickém designu. Tento výzkum využívá přímé pozorování v přirozeném prostředí a neformální rozhovory s dětmi, mládeží a sociálními pracovníky. Jedinou podmínkou bude, aby jedinci navštěvovali nízkoprahové zařízení v dané lokalitě. Do výzkumu jsou zapojeni především zaměstnanci nízkoprahového zařízení, kdy výzkumnou lokalitou je krajské město České republiky.

Přístup do nízkoprahového zařízení mi je zprostředkován na základě dobrovolnické smlouvy pro dané NZDM. Výzkum je pojat jako případová studie jednoho nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v České republice. Vhodnost výběru případové studie pro tento výzkum nalézám v možnosti do hloubky prozkoumat jeden případ na základě skutečných zkušeností jak mých, tak i respondentů v kontextu skutečného

života (Yin, 2005). Na základě výzkumu případové studie bude porozumění konceptu rizikové mládeže a její evaluace, zda NZDM navštěvují klienti, kteří tomuto konceptu odpovídají.

6.1 Metody sběru dat

Tento výzkum bude založen na etnografickém designu, kdy hlavními metodami sběru dat budou neformální rozhovory a zúčastněná pozorování v přirozených podmínkách prostředí, tedy v klubu nízkoprahového zařízení. Zúčastněné pozorování jsem zvolila z toho důvodu, abych co nejlépe popsala děj a účastníky NZDM. Vycházím z předpokladu, že sociální svět je utvářen subjektivními významy a zkušenostmi účastníků. Moji pozici v rámci tohoto výzkumu lze označit jako „výzkumník jako úplný účastník“ (Hendl, 2005). Na základě dobrovolnické smlouvy jsem se stala rovnoprávným členem skupiny a trávím se skupinou čas minimálně jednou týdně. Záznam dat ze zúčastněného pozorování bude probíhat ve formě terénních poznámek popisných a terénních poznámek reflektujících, které zahrnují reflexi analýzy, metod a procedur (Spradley, 1989).

Dalším sběrem dat budou neformální rozhovory s pracovníky NZDM a klienty. Neformální rozhovory spočívají ve spontánním kladení otázek, zejména při zúčastněném pozorování v terénu, kdy bude kladen důraz na individuální přístup k pracovníkům i klientům nízkoprahového zařízení (Hendl, 2005).

6.2 Výzkumné pole

Pro výzkum jsem zvolila prostředí nízkoprahového zařízení, konkrétně klub NZDM, který poskytuje mnoho nabídek pro využití volného času v podobě her na kulečnicku, stolního fotbalu, trampolín a tvůrčích projektů, které si každý den pracovníci připravují pro své mladistvé klienty. Toto zařízení je některé dny vyhrazeno pouze pro mladší klienty nebo pro starší mládež. Proto je klub vymežován současnou podobou dětství a částečnou identifikací se světem dospělosti. Služby jsou poskytovány dětem ve věku od 6 let (započetí školní docházky) až do věku 20 let. Tento prostor je z hlediska věku velice rozmanitý, z hlediska pohlaví celkem vyrovnaný a z hlediska etnicity zde převažuje romské etnikum. Pro vstup do terénu se mi podařilo najít vlídnou organizaci, která mne přijala jako dobrovolnici a zároveň výzkumnici dané problematiky rizikové mládeže. Před vstupem do zařízení jsem se setkala s vedoucí pracovnící, prostřednictvím které jsem získala souhlas k uskutečnění výzkumné části diplomové práce. Vedoucí pracovnice mi poskytla veškeré informace o chodu nízkoprahového zařízení a zároveň i já jsem ji seznámila s mými výzkumnými záměry. První vstup do klubu je datován v únoru roku 2014.

6.3 Role výzkumnice ve výzkumném poli

Data byla sbírána v přirozených podmínkách jedinců (klub NZDM), kdy moje účast a role badatelky i dobrovolnice se nejevila jako narušující element pro dané prostředí. Skrze pozorování a zúčastněnou participaci na běžném dění klubu jsem se snažila zachytit komplexitu reality, neboť i samotné pozorování a naše zkušenosti jsou metodou situovanou a podmíněnou. Moje role výzkumnice nebyla dětem a mládeži oznámena, a proto mne vnímali zejména jako novou dobrovolnici daného zařízení, což dokládá i oficiální záznam a smlouva o dobrovolnické činnosti

pro dané zařízení a vyvěšená fotografie mé osoby na nástěnce s určením pozice „dobrovolnice Zuzka“. Hned od první chvíle jsem se snažila vystoupit z hierarchie vztahu badatelka a zkoumaný objekt. Postupným začleňováním do prostoru, participací na běžném chodu klubu a navazováním nových důvěrných vztahů s klienty mi bylo umožněno postupně se integrovat do daného prostředí. Nízkoprahové zařízení a jedinci, se kterými jsem se na klubu seznámila, mi poskytovaly mnoho vzpomínek i zamyšlení se nad problematikou skrze sociologické vědění, které se stalo podstatným zdrojem analytického přemýšlení o zkoumaných a pozorovaných jevech.

6.4 Procesy analýzy

V rámci zodpovězení stanovených výzkumných otázek je důležité si všimnout záležitostí, které odrážejí pojetí rizikovosti. Proto jsem se nejprve zaměřila na vybavení a zařízení prostředí klubu v nízkoprahovém zařízení, stanovení pravidel pro přijetí klientů, sankce za porušení pravidel a vztahy mezi pracovníky a klienty. Pravidla přijetí a sankce jsou specifická pro daný klub nízkoprahového zařízení a odrážejí to, jak pracovníci vnímají riziko a snaží se jej eliminovat. První vstup do terénu proběhl v únoru 2014, kdy jsem uvažovala o konkrétním cíli diplomové práce a zjišťovala si možnosti a ochotu respondentů účastnit se výzkumu. V té době jsem také mapovala, kolik respondentů, tedy sociálních pracovníků, budu schopná pro svůj výzkum získat. Výzkumu se účastnilo celkem 6 pracovníků daného nízkoprahového zařízení, neboť s nimi jsem na klubu pobývala většinu času. V rámci procesu analýzy jsem vycházela z knihy od autorů Emerson, Schaw a Fretz s názvem *Writing Ethnographic Fieldnotes*, kdy autoři vyzdvihují prvotní čtení terénních poznámek v relaci s naší pamětí, nabytým věděním a zkušenostmi a posléze uskutečnění segmentace dat (otevřené a zaměřené kódování).

Sběr dat a analýzu dat nelze vnímat jako dva od sebe oddělené procesy, ale spíše jako cyklus. Proto mohu říci, že analýza dat nezačínala mým vstupem na klub NZDM a sběrem dat, ale již hledáním odlišných přístupů autorů v sociálně zaměřené literatuře. Ta mne navedla k tomu, abych si všímala stanoveného a sdíleného pojetí rizikovosti v daném nízkoprahovém zařízení. Již na počátku analýzy (pročítání knih), jsem vytvořila codebook, který zahrnoval veškeré kódy vztahující se ke konceptu rizikové mládeže a jejich deskriptivní popis. Další krok představoval převádění kódů do vyšších významových jednotek, nebo-li kategorií. Ty představovaly základní kapitoly a formovaly odpovědi na výzkumné otázky. Důležitou roli při procesu analýzy měly moje terénní poznámky a vlastní zkušenosti. Při pročítání terénních poznámek jsem pracovala již s prvními kódy dat a psala analytické poznámky, takzvaná mema. Ty jsem zaznamenávala v programu ATLAS.ti. V průběhu třídění svých terénních poznámek jsem si stanovila několik klíčových témat, na která jsem se zaměřila. Mezi ně patřily různé koncepty uchopení rizikovosti mládeže, tedy riziková mládež dle rasy, nezralého věku, porušení norem ve společnosti, obtížné životní situace a další. Tato klíčová témata jsem zařazovala do hlavních kódů, které jsem vyvodila ze základních paradigmat sociální práce. V návaznosti na to jsem si formovala další podtémata. Jednalo se o význam toho, jak se sociální pracovníci staví ke konceptu rizikovosti mládeže, jak tyto představy ztělesňují v daném nízkoprahovém zařízení a jak se toto pojetí prolíná do interakcí a sociální pomoci ve vztahu mezi pracovníkem a klientem (Emerson, Schaw a Fretz, 1995: 142-158).

6.5 Etické otázky výzkumu

Prvotní otázky ohledně etiky výzkumu se vždy započínají informativním souhlasem. Pro svůj výzkum jsem získala informativní souhlas od vedoucí pracovnice nízkoprahového zařízení. Informovaný souhlas byl pro mne stěžejní záležitostí v rámci realizace výzkumu, neboť nízkoprahové zařízení není zcela dostupné pro veřejnost. Přístup do klubu mi byl zprostředkován skrze založení dobrovolnické smlouvy, kdy jsem se stala rovnoprávným účastníkem daného zařízení. Pomocí vedoucí pracovnici byli následně informováni i zbylí sociální pracovníci o realizaci výzkumu a nové výpomoci na klubu NZDM. Vedoucí pracovnice byla zároveň mojí klíčovou informátorkou a první osobou, která si moji práci přečetla. Poskytla mi již na začátku výzkumu i v jeho závěru mnoho cenných rad a komentářů. Diplomovou práci jsem poskytla nejen vedoucí pracovnici, ale i řediteli NZDM pro jakékoliv další zpracování a využití informací.

Avšak naplnění etiky výzkumu pouze získáním informovaného souhlasu nestačí. Důležité bylo získat si důvěru pracovníků, aby mi byl umožněn přístup k situacím, kde bych jako vnější pozorovatel neměla šanci být. Proto jsem se snažila být pro pracovníky pomocnou silou a sama se angažovat v daném prostředí díky vlastnímu vedení kreativních programů pro děti a mládež. Nejdůležitější bylo také při práci s dětmi a mládeží nestigmatizovat dané jedince a brát ohledy na jejich nižší vzdělání, horší finanční situaci, obtížné životní situace a jiné. Také jsem měla na paměti, že mladí jedinci i pracovníci většinou nemají důvod poskytovat mi informace zcela zadarmo, a proto jsem před ukončení dobrovolnické smlouvy měla připravenou odměnu za účast na výzkumu pro pracovníky i klienty.

7 POPIS FUNGOVÁNÍ KLUBU

Nízkoprahové zařízení se nachází v dobře přístupné lokalitě anonymního města, neboť je zde možnost využít hromadné dopravní prostředky, které vedou téměř před vstup NZDM. Při příchodu musí každý jedinec zazvonit na označený zvonek, aby ho pracovníci pustili dovnitř. Klient se do zvonku nepředstavuje, ale jedná se spíše o kontrolu v tom smyslu, aby zaměstnanci věděli, že někdo nový přichází na klub. Nízkoprahové zařízení nabízí více oddělených prostorů pro dílčí činnost, například hudební místnost, posilovnu a kontaktní místnost pro rozhovory pracovníků s klienty, doučování, získávání informací a rad a jiné, tedy spíše individuální záležitosti. Pro mne byl nejdůležitějším prostorem klub, kde se mládež nejvíce zdržovala. Klub je určen pro děti a mládež ve věku od 6 - 20 let. V tomto prostoru se setkávali sociální pracovníci a klienti. Navazovali zde interakce a snažili se s klienty postupně vyjednat sociální pomoc, zejména právě skrze zpřístupnění informací, doučování, ale hlavně nabídku organizovaného trávení volného času. Tento prostor byl z hlediska věku specifikovaný, z hlediska pohlaví celkem vyrovnaný a z hlediska rasy zde převažovalo romské etnikum. Děti a mládež se mohla v klubu zapojit do připraveného programu, zahrát si fotbal či kulečnick, surfovat na internetu, hrát deskové hry, skákat na trampolíně nebo jen tak posedět s kamarády a popovídat si.

Pokud se chce jedinec stát klientem NZDM a klub s jeho možnostmi navštěvovat, musí splňovat určitá kritéria přijetí. Je důležité zmínit, že zde fungují pravidla, pro koho je klub určen a pro koho nikoliv. Přestože je v pojetí nízkého prahu obsažen hlavně princip maximální dostupnosti a přístupnosti. Při vstupu nového klienta do nízkoprahového zařízení je důležité, aby sociální pracovník navázal prvotní interakci s klientem. Sociální pracovník se představí, nechá klienta, aby se porozhlédl po klubu, navázal kontakty s ostatními klienty a poté se ho zeptá, zda chce do klubu i po této prvotní návštěvě dále docházet ve svém volném

čase. Pokud ano, nutnou podmínkou je vyplnění dotazníku, neboli prvokontaktu. Ten obsahuje základní otázky, na základě kterých je jedinec vyhodnocen jako možný uživatel služeb NZDM nebo naopak. Pokud se jedinec stane klientem, po čase je mu předložen dodatek k uzavření smlouvy, který spočívá v zodpovězení dílčích témat ohledně jedincova života. Hlavní témata se týkají školy, rodiny, vztahů přátelských i partnerských a podobně. Pokud tedy chceme být klientem NZDM, je nutné splnit podmínky skrze vyplnění tzv. prvokontaktu, zdržovat se v prostorách klubu, slušně se chovat, respektovat druhé a vracet věci na své místo. Pokud se tato pravidla nedodržují, jedinec je nejprve napomenut, poté je vyzván k nápravě, nakonec může být vyloučen z klubu na určitou dobu nebo dostane zákaz vstupu do klubu.

Z hlediska výzdoby si každý návštěvník klubu všimne barevných stěn. Na zdech jsou napsaná pravidla pro uživatele služeb i to, co se stane, když se pravidla poruší. Velkým písmenem zde visí, že si klient sám zvolí, co chce dělat na klubu, že se může s čímkoliv obrátit na pracovníky, přijít a odejít do klubu, kdy chce, má právo na anonymitu, zastávat vlastní názory či podat stížnosti nebo připomínky na pracovníky a celkový chod nízkoprahového zařízení. Dále zdi klubu obohacují velké plakáty s obrázky, jež odrážejí rizikové jednání, které je proti společenským normám. Hned pod výpisem rizikového chování je uvedeno, jak rizikovou situaci řešit a čelit jí. Konkrétně se jedná o rizikové sexuální chování mládeže, problematiku drog, „jezdění na černo“ a další různé přestupky, záškoláctví a rodinné či přátelské krize. Následně pod každým rizikovým faktorem je udán návrh řešení, aby jedinec při problému se nebál oslovit pracovníka a poradit se s ním, jak danou situaci řešit. Samotné vybavení prostoru NZDM už samo o sobě nabádá k určité snaze eliminovat rizika, se kterými se mladí jedinci setkávají nebo se mohou setkat. A to skrze seznam základních rizik, který si pracovníci sami stanovili.

Výše uvedené fungování klubu je stěžejní v pojetí rizikové mládeže, neboť se jedná o vizuální ztělesnění toho, jak si pracovníci klubu představují riziko. Proto mne zajímalo, zda se jedná opravdu o ztělesnění představ pracovníků o rizikovosti ve vztahu ke klientům, nebo se jedná o naplnění závazných standardů, kterými jsou pracovníci v NZDM vázáni. Zajímalo mne, kdo navrhoval a vybavoval celkové prostředí klubu. Vedoucí pracovnice mi sdělila, že veškeré plakáty, pravidla, projekty, akce a mnoho dalšího jsou výsledkem spolupráce pracovníků konkrétního NZDM.

Výzkumnice: *„Podle čeho jste sestavovali ty faktory rizik pro mládež, co visí na zdech?“*

Sociální pracovnice: *„Hele, podle nás, kdo s čím přišel, tak se to navrhlo, probralo. A to tak každé ví, co je špatný nebo dobrý chování.“*

(Terénní poznámky 14. 1. 2015)

Tato odpověď je velice podstatná, neboť pracovníci nejsou z hlediska jejich formy poskytování sociální služby vázáni pevně danými normami, ale naopak je jim umožněna samostatná činnost v tom smyslu, že odrážejí sdílené normy ve společnosti a jsou mnohdy vnímáni jako pozitivní vzory ve společnosti. Lze říci, že pojetí rizik mládeže odráží sdílené představy ve společnosti, které si pracovníci mohou upevnit skrze jejich socializaci v podobně zaměřených vzdělávacích institucích, dále absolvovaného povinného školení a zejména skrze vlastní zkušenosti a práci s dětmi a mládeží. Abych mohla porozumět tomu, jaké představy mají sociální pracovníci o rizikovosti dětí a mládeže, zaměřila jsem se na výzdobu klubu, stanovení prvokontaktu a dodatku, utváření měsíčních programů s takzvanými VIP dny a samotné explicitní výpovědi pracovníků daného NZDM.

7.1 Výzdoba klubu NZDM jako ztělesnění představ sociálních pracovníků o rizikové mládeži

Jak již výše uvádím, pravidla klubu nejsou napsaná jen v brožurkách či jen občas připomenuta klientům verbální formou, ale naopak. Pravidla klubu v tomto NZDM nelze přehlédnout a jsou součástí základního vybavení prostředí místností. Výzdoba klubu odráží jak dětský svět her, tak i nejistý svět dospívajících. Hned při prvním příchodu do NZDM jsem si všimla výrazných barevně sprejovaných zdí. Nejvíce mne zajímal obrázek, kde byli znázorněni mladíci, kteří leží na mraku.

Výzkumnice: *„Prosím tě, co tenhle obrázek znamená?“*

Sociální pracovnice: *„No nevím, hele, asi bych si to vysvětlila tak, že sem chodí děti, co jsou jako na obláčku. Prostě často jen sní a nic neřeší.“*

(Terénní poznámky, 17. 10. 2014)

Obrázek na chodbě je blíže nespecifikovaný. Neměl svůj stanovený účel, co má vyjádřit. Nicméně pracovnice ho vnímá skrze určitou perspektivu lhostejnosti a proplování životem mladých jedinců. Klienti jsou mnohdy spojováni s určitou mírou lhostejnosti čelit realitě. To mohou říci i z vlastní zkušenosti, kdy klienti neradi řeší, co se bude dít v budoucnosti, ale žijí okamžikem. Když jsem se ptala klienta, který ukončuje devátou třídu, kam by chtěl jít a co by chtěl dělat, odvětil mi s překvapujícím výrazem, že je teprve pololetí a co by to teď řešil.

Jak jsem již výše uvedla, výzdoba klubu je specifická zejména výrazně popsánymi zdmi, kde si jedinec může přečíst, jakým rizikům by on, jako mladý dospívající jedinec, mohl čelit. Pokud by se tak stalo, pod každým plakátem je klient nabádán k tomu, aby se nebál a oslovil pracovníka ohledně jakékoliv rady. Skrze zhodnocení plakátů s rizikovými faktory lze vyzdvihnout základní škálu rizik v pojetí sociálních pracovníků

daného NZDM. Na obecnější úrovni se jedná o různé přestupky a trestnou činnost, záškoláctví a nefunkční rodinné či přátelské krize. Pokud se zaměříme na klienty daného NZDM a představy pracovníků o rizikosti mladé mládeže, vyostřuje se zde koncept pojetí rizikové mládeže. Mládež je spojována s takovým typem chování, které má sexuální nádech, ale vykazuje rizika v oblasti zdravotní, psychické a sociální (nechráněný pohlavní styk, promiskuitní chování, zveřejňování intimních fotografií apod.). Takový typ chování je rizikem pro děti a mládež, ale zároveň, pokud nedojde k preventivnímu působení a jedinec těmto rizikům podlehně, se stává on sám rizikovým faktorem pro společnost a její prosperitu. Pracovníci klubu v NZDM při sestavování rizik odrážejí obecně sdílené představy společnosti o rizikovém chování a útrap období dospívání. Neboť dále na plakátech pracovníci vyzdvihují právě přestupky a deviantní chování, které jde proti normám ve společnosti. Jedná se o záškoláctví, krádeže či užívání návykových látek. Rizikové sexuální chování je často spojováno s druhým typem rizika, tedy užíváním návykových látek. Vždy je možná kombinace více typů rizikového chování. Už samotný pojem rizika je velice rozmanitý a záleží i na našich asociacích, co si vybavíme pod konceptem sexuální rizikové chování, užívání rizikových návykových látek, rizikové přátelské či rodinné vztahy a podobně.

Dále z hlediska výzdoby má důležitou roli v pojmání představ sociálních pracovníků ohledně rizikosti mládeže vyvěšený plakát, pro koho je dané NZDM určeno. Zde se píše, že NZDM je zpřístupněno těm dětem a mládeži, jejichž životní podmínky se liší od „normálního“ života, který si většina z nás představuje. Zde je také velké riziko stigmatizace dětí a mládeže ze strany samotných sociálních pracovníků. Zde si můžeme všimnout, že sociální pracovníci spoléhají při vymezení klientů na konformitu ve společnosti. Tedy že většina ví, co je normální život, a ti, kteří do něj nezapadají, mohou využít služeb NZDM. Zde bych toto označení „normálního života“ zproblematizovala, neboť kdo určuje

hranici normálního a nenormálního života? Co je normální a co už tedy není? A hlavně, jak to mají vědět ty děti, které „normálním“ životem nežijí? Pro ně přece takový život normální je. Zde hraje opět důležitou roli intuice, vědomosti a zkušenosti pracovníků, kteří jsou v roli posuzovatelů životních situací klientů. Proto lze sociální pracovníky zařadit do skupiny zastánců individuálního paradigmatu sociální práce, kdy cílem služeb je poskytnutí terapeutické a poradenské pomoci. Tento individuální přístup je znázorněn i kreativní formou na posprejovaných zdech: *Co ti nabízíme? Pomoc, pokec, podporu!* Pojetí paradigmatu sociální práce jako poradenské a terapeutické činnosti si lze všimnout nejlépe na uvedených příkladech. Na zdi visí plakát s názvem: *Chodíš často za školu a chceš vědět, zda to není trestné?* Pod touto otázkou je uveden návrh řešení: *Přijď za námi a povíme ti potřebné informace.* Zde pracovníci uvádějí jeden z faktorů rizik mládeže, kdy řešením je zpřístupnění informací, které je základním stavebním kamenem paradigmatu sociální práce jako poradenské činnosti.

Druhým příkladem je pojetí sociální práce jako terapeutické činnosti, kdy uvedený příklad odráží princip tohoto pojetí v daném NZDM. Na zdi visí plakát s názvem: *Dal ti někdo konec?* Návrhem řešení je podpora a pomoc ze strany pracovníků: *Taky to známe, můžeš se nám svěřit.* Zde se snaží pracovníci poskytnout podporu a pomoc klientům prostřednictvím důvěrného rozhovoru, kdy na základě komunikace a interakce s druhými lidmi má jedinec možnost získat více kontroly nad svým vlastním životem. Princip stanovených rizik a návrh jejich řešení na plakátech klubu v NZDM odrážejí, jaké představy mají sociální pracovníci o rizikové mládeži a jak se snaží tyto rizikové faktory eliminovat. Zároveň lze snadno tento typ konceptualizace identifikovat skrze stanovená paradigmata sociální práce.

7.2 Přijetí nových klientů do klubu NZDM dle stanoveného profilu rizikové mládeže

Prostřednictvím pravidel přijetí si lze všimnout, jak sociální pracovníci ztělesňují své představy rizikovosti do utváření vstupních dotazníků. Jedná se o dva typy dokumentů, takzvaný prvokontakt a dodatek. Po určité době vždy sociální pracovníci prosí děti a mládež o odezvu jejich spokojenosti či nespokojenosti skrze vyplnění krátkého dotazníku, který je následně pracovníky vyhodnocen.

7.2.1 Prvokontakt

Prvním a nezbytným pravidlem je splnění vstupního kritéria skrze odpovědi v takzvaném Prvokontaktu. Ten spočívá v tom, že nový klient uvede svoji přezdívku, pod kterou bude vedený v daném zařízení a bude seznámen s obsahem služby, jeho právy a pravidly služeb, obsahem provozních náležitostí a s nouzovou a havarijní situací. Důležitým bodem jsou otázky, které se týkají jeho života, kde se výzkumník snaží doptat na školu, rodinu, zájmy, závislosti a jiné. Po ukončení rozhovoru musí pracovník zaškrtnout nejméně dva splněné body z následující nabídky, aby se daný jedinec mohl stát klientem NZDM. Nový uživatel tedy musí splňovat minimálně dvě kritéria z výběru věkového rozmezí pro uživatele NZDM, být ze znevýhodněného rodinného prostředí, nemít možnost trávit bezpečně volný čas, chovat se v rozporu se společenskými normami, mít problémy s komunikací nebo mít problematické vrstevnické či partnerské vztahy. Pokud jedinec projde tímto rozhovorem a spadá do některých minimálně dvou kategorií, je uzavřena smlouva o poskytování služeb. Jedinec se poté stává oficiálním klientem NZDM a může využívat jeho prostory pro volný čas, pracovníky pro pomoc, radu či doučování

a účastnit se různých projektů v podobě výletů a jiné organizované formy aktivit.

I tato formální cesta přijetí či nepřijetí jedinců jako svých klientů odráží představy pracovníků o tom, kdo je více či méně rizikový. Prvokontakt i dodatek je výtvořem spolupráce sociálních pracovníků a lze i v tomto případě interpretovat pojetí rizikovosti. Nejdůležitějším bodem je věk, tedy 6-20, pokud tento bod jedinec nenaplnuje, musí NZDM opustit. Zbylé body nejsou v hierarchickém stavu a každý bod má stejnou váhu možného nebezpečí. Avšak mnoho pracovníků zdůrazňovalo individuální přístup ke klientům. Míru rizikovosti lze totiž určit až poté, kdy klient do NZDM pravidelněji dochází a pracovníkům se podaří s ním navázat důvěrnější vztah.

7.2.2 Dodatkové dotazníky pro uživatele NZDM

Během návštěv daného NZDM čeká na klienta po nějaké době také vyplnění takzvaného dodatku k uzavření smlouvy, který spočívá v zodpovězení dílčích témat. Doplňující informace o uživateli zahrnují témata školy, kde se sociální pracovník snaží zjistit, jaké problémy má uživatel s učiteli, zda chodí za školu, jaké vztahy má se spolužáky a podobně. Poté se věnují tématu volného času, kde se pracovník informuje, jaké koníčky má daný uživatel a jak tráví většinu volného času. S tímto tématem souvisí i vztahy s kamarády či partnery a oblast sexuálního života. Sociální pracovník se zaměřuje na otázky ohledně násilí, tedy rvačky, šikanu a jiné. Poté je podstatné zjistit, jaké je jeho sociální okolí a zejména rodina, ze které pochází. Cílem je získat informace, zda má v rodině uživatel podporu, zda pochází z úplné či rozvedené rodiny a jaké vztahy mezi sebou mají. Další oblastí je otázka peněz a bydlení. Sociální pracovníci se zajímají o to, zda uživatel má

nějaké půjčky, zda má bydlení, zaměstnání či brigádu. Poté se přechází k poslední části dodatku, který zahrnuje oblast závislostí, zejména na návykové látky. K tomu, aby se uživatel svěřil, zda kouří, pije alkohol nebo požívá jiné návykové látky, je potřeba mít vybudovaný důvěrný vztah s klientem. Tento dodatek slouží jako opora k následující práci s uživateli a k hledání řešení jejich individuálních situací.

Výše uvedené oficiální záznamy už samy o sobě konstruují profily rizikové mládeže NZDM. První vstup do NZDM je povolen těm, kteří splňují minimálně dvě podmínky z výše uvedených kritérií. Jedinec tedy musí být po příchodu zaškolen jako „rizikový jedinec“, aby mohl využívat služby NZDM. Poté se pracovníci zaměřují na jejich individuální složky a jejich konkrétní problematické situace. Nejen skrze sepsání dodatku, ale zejména neformálními a často velmi přátelskými rozhovory s mládeží v rámci aktivit na klubu.

Sociální pracovnice: *„To je hrozný, jak se ta nálada tady mění, jednou jsou tu zlobiví děti, pak zase hodný. Proč nemůžou bejt pořád hodný.“*

Výzkumnice: *„A jak s nimi jednáš, když nemají svůj den?“*

Sociální pracovnice: *„Ty, hele, já to mám individuálně, podle odpovědí z prvokontaktu, některý už znám víc a pak buď jdu a nenápadně se ptám na vše okolo. No, a podle toho, jak je poznám, já osobně s nima jednám.“*

(Terénní poznámky, 17. 10. 2014)

Tuto část rozhovoru jsem uvedla z toho důvodu, abych poukázala na konstrukci rizikové mládeže skrze prvokontakt a následně dodatek, který utváří podstatný zdroj informací pro pracovníky. Prvokontakt je nedílnou součástí konstrukce rizikové mládeže, neboť bez labelu rizikivosti daný jedinec neodpovídá stanovému profilu klienta a nemůže být součástí tohoto zařízení. Na základě toho si NZDM stanovila klíčová témata, která jsou ve společnosti pojímána jako riziková a nežádoucí

(návykové látky, záškoláctví aj.). Tyto aspekty rizik se snaží pracovníci odhalit v dodatečném dotazníku a na základě toho klienty lépe poznat. To vše má vliv na jejich povědomí o situaci klienta a promítá se to do vztahu mezi pracovníkem a klientem. Dále pak samotná zkušenost či osobní intuice utváří v pracovnících povědomí o tom, kdo je „více“ či „méně“ rizikovým jedincem a jakým způsobem k němu přistupovat a poskytnout mu sociální pomoc. Jak jsem výše uvedla, pracovníci nemají v prvokontaktu stanovené body symbolizující větší či menší riziko, ale teprve interakce a komunikace s daným klientem odhalí, jak moc rizikový jedinec je nebo by mohl být pro své okolí. Intuice pracovníků hraje důležitou roli při vstupu klientů do NZDM. Jednoho dne přišel nový kolega a seznamoval se s prostředím a s klienty NZDM. Když jsem dorazila na klub já, daný pracovník neváhal a bez jakýchkoliv okolností ihned přišel se seznámit se slovy: „*Ty budeš moje kolegyně nebo dobrovolnice.*“ Avšak poté dorazila dívka, která se na první pohled od ostatních dívek lišila. Oproti většině klientek se dívka lišila barvou pleti, tedy nebyla romského původu, byla tišší, pěkného vzhledu, a proto se nový kolega zeptal vedle sedící kolegyně: „*To je taky dobrovolnice?*“

Sociální pracovnice odpověděla: „*Ne, tohle je klientka.*“

Příčemž pracovník projevil značný údiv: „*Ahá, to bych teda neřekl. Ty jo, proč tu je?*“

Rozhovor zakončila ta samé kolegyně, která odvětila: „*No, ona je prostě jiná, to pak poznáš. Je jiná.*“

(Terénní poznámky, 5. 11. 2014)

Tento rozhovor odráží pojetí rizikovosti pracovníků na konkrétním příkladu dívky a mojí osoby. Nový kolega by na první dojem zařadil dívku stejně jako mě mezi dobrovolnice, avšak zkušenější pracovnice ho vyvedla z omylu se slovy: *To poznáš, je jiná.* Takto reagovala pracovnice,

kteřá dívku znala skrze dokumentaci (prvokontakt, dodatek) a zažitě zkušenosti s ní. Její označení dívky jako „jiné“ nespočívalo v označení odlišné rasy od většiny ostatních klientů, ale jejího chování. Dívka byla zamklá, neměla na klubu přátele a ve snaze navázat s ní rozhovor, jen odsekávala. Její chování bylo oproti ostatním klientům odlišné v tom smyslu, že se s nikým nebavila, seděla na jednom místě a pouze pozorovala, co se na klubu děje. Samozřejmě k tomu, abychom věděli, proč se takto dívka chová, je potřeba více času na vytvoření vztahu, zjištění individuálního problému a dojednání pomoci. Zde se snažím poukázat na důležitost intuice pracovníků, kteří nejsou schopni specifikovat, proč daný jedinec přišel do zařízení, ale vytuší to. Jak zmínila pracovnice: *To poznáš, je jiná*. Až postupem času skrze vytvoření vztahu mezi ní a klientem lze specifikovat, jak jiná klientka je oproti ostatním.

7.3 Dotazníky spokojenosti přijatých klientů

Poté, co se jedinec stane klientem NZDM, sociální pracovníci nezískávají informace jen o jedinci, ale dávají mu hlas, aby se i on sám vyjádřil. Proto občas klienti obdrží k vyplnění Dotazníky spokojenosti pro uživatele služeb. Zde se snaží pracovníci získat zpětnou vazbu jejich náplně práce. Ptají se klientů formou otevřených otázek na celkovou spokojenost chodu klubu, znalost toho, proč daný klub funguje, hodnocení spolehlivosti pracovníků a celkový názor na jejich osobu. Otázky jsou sestaveny od celkového přístupu klientů ke klubu (Proč do klubu chodíš? Co ti tu chybí? Co se ti tu líbí?) až po samotné zhodnocení sociálních pracovníků (Myslíš si, že se dá pracovníkům věřit? Že tě vyslechnou? Rozumí ti? Projevují dostatek zájmu?). Na základě výsledků pak pracovníci zhodnotí svoji práci a celkový chod klubu a interakce s klienty. Z vlastní zkušenosti vím, že takovou formou dávají hlas klientům poměrně

často a veškeré připomínky se snaží opravit nebo vylepšit ve prospěch klientů. Chod klubu je založen na spolupráci a komunikaci mezi pracovníky a klienty.

7.4 Měsíční programy NZDM jako ztělesnění představ o rizikovosti mládeže v pojetí sociálních pracovníků

Každý měsíc sestavují pracovníci NZDM programy, které jsou součástí připravovaného programu pro děti na každý den. Důležité je zmínit, že není podmínkou, aby na obecné úrovni nízkoprahová zařízení měla na každý den připravenou tvořivou, vzdělávací, relaxační činnost a podobně. Forma každé této činnosti je dána tím, co si pracovníci sami připraví, neboť je pouze na jejich potřebách, motivech a tvořivosti, jak si měsíční programy zrealizují. Za dobu mé přítomnosti na klubu NZDM jsem se zúčastnila například měsíčních programů s názvy *Kam po škole*, *Média*, *Kultura*, *Očista po zimě*, *Výběr povolání*, *Peníze a MY*, *Vánoce* a další. Součástí měsíčních programů jsou i takzvané VIP dny, kdy každý klient, který chce klub navštívit, musí projít stanoveným programem (například vyplnit krátký test na téma Zdravý životní styl aj.) Cílem těchto dnů je zapojit uživatele služeb do preventivních programů. Principem měsíčních programů je osvěta dětí a mládeže na dané téma, preventivní programy, organizovaná forma trávení volného času na klubu a dojednávání sociální služby mezi klientem a pracovníkem. Například v rámci měsíčního programu *Peníze a my* se během měsíce zjišťovalo, kdo má dluhy na pobočkách městské hromadné dopravy, komu jak pomoci. Zároveň se další klienti dozvídali o tom, proč je špatné jezdit na černo, jak propadají lidé dluhům apod. Dalším bodem preventivního programu bylo skrze zábavnou formu (kvíz, osmisměrka, testík aj.) zjistit, zda děti a mládež mají představu o tom, kolik co stojí. Samozřejmě součástí každého měsíčního programu je tvůrčí činnost, kdy se vyrábějí

různé produkty z korálků, svíček, papíru, jídla a mnoho dalšího. Tedy snaha o to, aby jedinec mohl rozvíjet své dovednosti a měl možnost organizovaně trávit svůj volný čas.

Tyto programy zdůrazňují z toho důvodu, že také odrážejí představy sociálních pracovníků o rizikovosti ve vztahu k dětem a mládeži se snahou působit na ně preventivně. Už samotná témata nám říkají, co pracovníci v daný čas a v dané společnosti vnímají jako rizikové. Jako příklad jsem si vybrala měsíční program s názvem *Extremismus*, který vznikl na popud teroristického útoku ve Francii. Cílem bylo seznámit děti a mládež se všemi formami extremismu, zjistit, co děti o extremismu vědí skrze kvíz a malování, poté vyhodnotit zjištěné informace a poskytnout přehled o mýtech a faktech islámu. Zde v pojetí pracovníků je rizikovým faktorem právě možnost nechat se vtáhnout do těchto skupin, které se odklánějí od hlavního proudu a kterým je připisováno porušování základních etických, právních a celkově společenských standardů, zejména ve spojení s agresivitou a hrozbou násilí.

8 DIFERENCE POJETÍ RIZIKOVOSTI MLÁDEŽE DLE OSOBNÍCH DISPOZIC A POMĚRŮ SPOLEČNOSTI

Poté, co již známe podstatu klubu, jeho fungování a přístup k rizikivosti mládeže skrze ztělesnění představ pracovníků, propojím akcentovaná témata rizikivosti s teoretickými koncepty a vysvětlím, v jakém vztahu navzájem jsou. Představy pracovníků o rizikivosti mládeže jsem postupně formulovala od prostředí klubu, pravidel přijetí, interakce mezi pracovníky a klienty po měsíční programy.

Jako první jsem již výše uvedla důležitou roli prostředí a fungování klubu v NZDM. Skrze výzdobu často pracovníci odrážejí své představy o rizikivosti mládeže. Mezi nejdůležitější faktory rizik patří problematika drog, přestupky vůči stanovené normě (jezdit na „černo“, krádeže aj.), rizikové sexuální chování, záškoláctví a krize ve vztazích. Lze říci, že mládež je spojována s takovým typem chování, které je ohrožením pro psychosociální vývoj jedinců. Stejně tak jako Lábath se přiklání k definici rizikové mládeže skrze *zvýšenou pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti*“ (Labáth, 2001: 11). Avšak dodává, že jedinec může být rizikový ve vícero oblastech, například osobních, somatických, zdravotních, sociálních či z hlediska jeho chování. Tento princip pojetí se odráží i v prostorách klubu. Škála rizik na plakátech není odkazem jen na jedno nebezpečí, ale na působení vícero faktorů. Ať už se jedná o drogy, sexuální chování, krize ve vztazích, stres, vždy toto riziko zasahuje do všech oblastí (somatické, psychické, zdravotní, sociální a životního stylu).

Moje úplně první konverzace v klubu byla s dívenkou jménem Johana a týkala se tématu Kluci a vztahy. Zeptala jsem se, zda se jí někdo líbí. Dívence bylo odhadem 10 let a ona mi odpověděla: *"Líbí? Vzhled není důležitý ne. Nejdůležitější je, aby se o tebe dokázal přítel postarat a chtěl se o tebe starat."* Z vedlejšího křesla se ozývá Martina:

"*A aby tě měl upřímně rád!*" Tato odpověď byla pro mne něčím, co jsem od klientů takového zařízení nečekala, pravděpodobně kvůli prvotním předsudkům vůči rizikové mládeži. Zajímalo mne tedy, jak k takovéto odpovědi tak mladé dívky dospěly.

Výzkumnice: „*Holky a vy někoho takého máte nebo vaše kamarádky?*“

Johana: „*Ne, ale říkali to ve škole a tady holky, když jsme se o klukách bavily.*“

(Terénní poznámky, 25. 2. 2014)

Po dobu jednoho roku, co jsem do NZDM docházela, jsem byla zapojena do programu na téma *Láska a vztahy*. Proto jedním z vnímaných rizik pro sociální pracovníky jsou vztahy. Následující rozhovor ilustruje, v jakém smyslu se snaží sociální pracovníci ovlivnit klientky, aby nenavazovaly rizikové vztahy. Johana, která mi odpověděla, že holky jí to říkaly, měla na mysli sociální pracovnice v klubu. Je nutno dodat, že v daném NZDM probíhají několikrát za měsíc osvěty na různá témata, jako je například láska, sex, peníze, drogy a jiné. Když jsem se rozhlédla kolem sebe, viděla jsem na stěnách klubu obrovské plakáty s názvem *Dal ti někdo kopačky? Myslíš, že je v pohodě si to jen tak s někým rozdat?* A pod tím napsáno, že se klient může kdykoliv obrátit na pracovnice a popovídat si o tom. Proto mi bylo hned jasné, kde se jejich pojetí vztahů v jejich povědomí utvořilo. Ony tlumočily, co jim pracovnice říkaly. Zde je také dobře znázorněna genderová linie ve strategiích, které mají klientům pomoci skrze dva vyvěšené plakáty. Pokud koncept rizikové mládeže propojíme s genderovými stereotypy, objevuje se zde jasný protipól v pojmání „rizikových dívek“ a „rizikových mladých mužů“ (Janebová, 2006). Poté, co jsem zúčastnila Valentýnské diskotéky, byla jsem udivená, jak se nemálo mladých chlapců rádo ukazuje s dívkami a veřejně flirtuje až za hranici mé nynější akceptovatelnosti.

Výzkumnice: „*Přijde mi to, nebo jsou ty děti víc rozjetý, než jsme byli mi dřív?*“

Sociální pracovnice: „*Jó, to kluci se takhle furt ukazují ...si myslí, že jsou důležitý. Ale nemysli si, v patnácti jsme dělali do samý (smích).*“

(Terénní poznámky, 10. 2. 2015)

Stejně tak jako Labáth, který spojuje disociální chování s pohlavím a věkem, u mladých dívek se očekává internalizující projev v chování (deprese, úzkostné stavy), naproti tomu u chlapců je disocialita vnímaná jako externalizující projevy (agresivita, protispolečenské chování) (Labáth, 2001: 54). Věk i pohlaví ve vztahu k rizikovosti mládeže často zmiňují právě i zaměstnanci klubu.

Rizikovost mládeže je ovlivněna také etnicitou jedinců. Balogová se ve své práci zabývá sociální minoritou a zároveň i skupinou ohroženou sociálním selháním na Luníku, kterou tvoří romské etnikum (In Trulářová, Smutek et al., 2006). Autorka koncept rizikové mládež používá pro pojmenování sociálně problémového a dá se říci nepřizpůsobivého chování romského etnika v daném prostředí. Jak jsem výše uvedla, daný klub je z větší míry navštěvován dětmi a mládeží romského etnika. Obecně delikvencí a etnickým původem se zabýval Matoušek a Matoušková (2001), kteří uvádějí, že hlavním rizikem delikvence ve vztahu k etnicitě je odlišnost kulturních zvyklostí, hodnotové orientace či životního stylu. Jelikož většinou žijí také odděleně od majoritní společnosti, tedy na okraji města, který se pojí s horším společenským postavením, bývá pravidlem, že příslušníci menšiny mají nižší vzdělání, příjem, zdraví apod. Proto je někdy koncept rizikové mládeže přímo směřován k romskému či jinému etniku (Matoušek, Matoušková, 2001).

Další příklad odrážení pojetí rizika u klientů ze znevýhodněného prostředí, kde je očekávaná i menší motivace pro studium či uplatnění se na trhu práce. Celý měsíc byl věnovaný tématu Výběr povolání, ve snaze

přivést mládež na studijní dráhu či se ucházet o práci. Poté, co měsíční program skončil, jsem se zeptala dívenky (4. třída) o její představě o budoucnosti.

Výzkumnice: „*Máš představu, co bys chtěla dělat, až budeš veliká?*“

Marie: „*Já bych chtěla studovat. A pak bych třeba mohla pracovat tady.*“

Výzkumnice: „*To by se ti líbilo?*“

Marie: „*Jo, moc. Pracovat tady, jinak nevím, co bych chtěla dělat.*“

(Terénní poznámky, 11. 2. 2015)

Zde si můžeme všimnout, jak se snaha pracovníků ve vztahu k eliminaci rizik z hlediska neuplatnění se na trhu či vzdělanostní zaostávání promítá do uvažování dětí po měsíčním působení programu. Lze říci, že pro pracovníky je riziková mládež spojována s nižším dosaženým vzděláním a nezaměstnaností či zaměstnáním, které má nízkou prestiž ve společnosti, a snaží se to eliminovat. Ačkoliv je dívka mladšího školního věku, musíme vzít do úvahy, že tyto představy nemusí být dlouhodobé, nicméně je v ní vybudovaná určitá motivace skrze pracovníky, jakési pozitivní vzory ve společnosti. Naopak u mladíka, kterého již zmiňuji výše (9. ročník), byla vidět značná neochota spolupracovat, lhostejnost k tomu, co za pár měsíců po ukončení školní docházky bude. Naopak často zmiňovaná je určitá vize mládeže zůstat na Úřadu práce.

Nejen zpřístupnění informací klientům o určitých možnostech či řešení problémů je zdrojem sociální pomoci rizikové mládeži, ale zejména vybudovaná důvěra mezi klientem a pracovníkem je základním kamenem sociální pomoci NZDM. Například mnoho autorů uvádí, že riziková mládež je taková, která se nalézá v obtížné životní situaci. Zde by zpřístupnění informací o dané situaci nestačilo. Je důležitý terapeutický přístup, který je založen na důvěře mezi klientem a

pracovníkem. Během mé účasti na klubu jsem se setkala s případem, kdy klientka se potýkala se smrtí své matky. Klientka se pracovníkům a mně svěřila, co se u nich doma událo.

Sociální pracovnice: *„Niky, kdyby sis chtěla o tom promluvit, tak za mnou přijď kdykoliv, nebo za kýmkoliv tady.“*

Nikola: *„Né, já jsem ráda, že to můžu tady říct. Že se na vás můžu spolehnout, že vím, že mě tady podpoříte.“*

(Terénní poznámky 19. 11. 2014)

Už jen samotný moment, kdy klientka přijde a svěří se, co se stalo, značí o důvěře, kterou klientka má k zaměstnancům NZDM. Pracovnice klientku dobře zná a nenaléhá na ni, aby se vyovídala, ale dává jí najevo, že kdyby chtěla, může se na ni kdykoliv obrátit. Avšak nejen na ni, ale na jakéhokoliv pracovníka, kterému klientka nejvíce důvěřuje. Dát na výběr volbu pracovníka při sociální pomoci skrze terapeutické pojetí je důležité v tom smyslu, aby rozhovor byl co nejvíce otevřený a mohl klient v pracovníkovi nalézt oporu.

Sociální pracovníci tedy v rámci svých představ o rizikovosti mládeže jednájí často spontánně dle svých zkušeností a sdílených norem. Situaci klientů se snaží pracovníci řešit skrze reformu společenského prostředí (například integrace marginálních skupin), dále skrze individuální pomoc (doučování předmětů), poradenskou činnost (vyplnění přihlášek, hledání informací) a terapeutickou pomoc (podpora klientů). Tento princip poskytování pomoci lze vztáhnout na další faktory rizikovosti mládeže, se kterými pracovníci pracují. Zároveň vidíme, že představy pracovníků o rizikovosti mládeže utvářejí jakýsi hybrid v pojetí, neboť v jedné široké oblasti rizikové mládeže je spojováno hned několik oblastí ve vztahu k rizikovosti, tedy věk, gender, rasa, vzdělání apod. To je důsledkem toho, jak různorodě označovanou skupinu riziková mládež činí a jak všepojímající je tento koncept. Na jednom místě dochází

k neustálému prolínání osobních dispozic (pohlaví, zdraví, vzdělání aj.) a společenských poměrů (gender, etnicita, znevýhodněné lokality aj.), kdy cíl pracovníků pomoci klientů je založený na neustálém dojednávání mezi nimi a situací klienta, aby mohli poskytnout odpovídající sociální službu.

9 ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala konceptem rizikové mládeže, se kterým pracuje obor sociální práce. Mým cílem je reflektovat pojetí rizikové mládeže a zaměřit se na principy prevence nízkoprahového zařízení, které skrze své vlastní pojetí rizikovosti poskytuje určité formy sociální pomoci. Touto problematikou jsem se zabývala na úrovni teoretické evaluace konceptu a prožitě praxe v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.

Existují tři základní paradigmaty pro pojetí sociální práce, kdy v rámci nich vyvstávají různé přístupy k rizikové mládeži. Různí autoři tak nahlíží na koncept rizikové mládeže odlišnou perspektivou. Sociální pracovníci, kteří sdílejí pojetí sociální práce jako terapeutické práce, mají větší tendence se vztahovat k rizikové mládeži na individuální úrovni. Naopak zastánci paradigmatu sociální práce jako změny společenské reformy kladou větší důraz na rizikovost v podobě stigmatizujících prvků (etnikum, znevýhodněné prostředí jedince aj.). Sociální pracovníci dojednávají sociální služby s marginalizovanými skupinami ve snaze zlepšit jejich životní situaci. Poslední paradigma utváří pojetí sociální práce jako poradenské činnosti, kdy sociální pracovníci kladou důraz taktéž na individuální faktory klientova problému a poskytují mu sociální služby na základě zpřístupnění informací, služeb či zdrojů pro vlastní řešení problémů. Přístupy k rizikové mládeži se různí dle určité individuální či celospolečenské situace. Koncept rizikové mládeže je silně otevřený pro volné formulace. Při samotném používání konceptu se tudíž mohou volně objevovat i naše asociace. Každý sociální odborník v sobě nese určité povědomí o tom, koho lze označit za rizikového.

Současně s teoretickým zhodnocením konceptu rizikové mládeže jsem se věnovala sociálním pracovníkům a jejich představám o rizikivosti klientů v nízkoprahovém zařízení. Stanovení toho, kdo je či není rizikový, je důležité pro pochopení toho, jakou formou sociální pracovníci poskytují sociální služby v rámci zařízení. Na základě etnografického badání vyniklo základní pojetí rizikové mládeže v sociální praxi.

Abych mohla porozumět tomu, jaké představy mají sociální pracovníci o rizikivosti dětí a mládeže, zaměřila jsem se na fungování klubu, vybavení prostorů, proces přijetí klientů, utváření měsíčních programů a na samotné výpovědi sociálních pracovníků. Prostory klubu jsou polepeny plakáty a vybaveny informačními letáky, které odrážejí obecně sdílené představy sociální práce o rizikovém chování a útrap období dospívání (sexuálního rizikového chování, užívání rizikových návykových látek apod.). Už samotný pojem rizika je velice rozmanitý a záleží i na našich asociacích, co si vybavíme a jaké způsoby chování vnímáme jako rizikové. Prostřednictvím pravidel přijetí nových klientů si lze všimnout, jak sociální pracovníci ztělesňují své představy rizikivosti do utváření vstupních dotazníků (prvkontaktní, dodatku). Nový uživatel musí splňovat minimálně dvě kritéria ze stanovených podmínek v dotazníku, aby se stal oprávněným uživatelem sociální služby v daném zařízení. Profil nového uživatele je konstruován skrze věkové rozmezí, znevýhodněné rodinné prostředí, neorganizovaný způsob trávení volného času, chování v rozporu se společenskými normami či rizikové navazování vztahů. Poté, co je jedinec přijat do klubu, může se účastnit kreativních činností v rámci měsíčních programů. Principem těchto dní je osvěta dětí a mládeže na určité téma, organizovaná forma trávení volného času na klubu a dojednávání sociální služby mezi klientem a pracovníkem.

Poté, co jsem zachytila podstatu klubu, jeho fungování a přístup k rizikivosti mládeže, propojila jsem akcentovaná témata rizikivosti s teoretickými koncepty. Jedinec může být rizikový ve více oblastech, například osobních, somatických, zdravotních, sociálních či z hlediska jeho chování. Tento princip pojetí se odráží i v prostorách klubu. Škála rizik na vylepených plakátech v klubu není odkazem jen na jedno nebezpečí, ale na působení vícero faktorů. Ať už se jedná o drogy, sexuální chování, krize ve vztazích, stres, vždy toto riziko zasahuje do všech oblastí lidského života (somatické, psychické, zdravotní, sociální a životního stylu). V prostorách klubu je také dobře znázorněna genderová linie ve strategiích, které mají klientům pomoci ve sjednocení svých potřeb se sociálním prostředím. U dívek je disocialita vnímána jako internalizující projev v chování (deprese, úzkostné stavy), naproti tomu u chlapců je vnímána jako externalizující projevy chování (agresivita, protispolečenské chování). Způsob navazování interakcí mezi klienty a sociální pracovníky v nízkoprahovém zařízení je ovlivněn také genderovými stereotypy. Důležitou roli v klubu poté hrála etnická příslušnost. Klientelu klubu tvoří zejména romské etnikum, kdy za rizikový faktor sociální pracovníci vnímají odlišnost kulturních zvyklostí, hodnotové orientace či životního stylu. Ze strany majoritní společnosti jsou pak různé způsoby chování či hodnoty nepochopeny a označeny za deviantní.

Situaci klientů se snaží pracovníci řešit skrze reformu společenského prostředí (například přivést klienty ze znevýhodněného prostředí na studijní dráhu), dále skrze individuální pomoc (například hledání zaměstnání), poradenskou činnost (například vyplnění formulářů) a terapeutickou pomoc (podpora klientů). Zjistila jsem, že pojetí pracovníků o rizikivosti mládeže utváří jakýsi hybrid, neboť v jedné široké konceptuální oblasti rizikové mládeže je spojováno hned několik oblastí ve vztahu k rizikivosti, tedy věk, gender, rasa, vzdělání a podobně. To je důsledkem toho, jak různorodě je označovaná skupina mládeže jako riziková. V nízkoprahovém zařízení dochází k neustálému prolínání

osobních dispozic (pohlaví, zdraví, vzdělání aj.) a společenských poměrů (gender, etnicita, znevýhodněné lokality aj.). Cílem pracovníků je poskytnout sociální služby, které jsou výsledkem dojednávání situace z hlediska individuálních potřeb klienta a očekáváním sociálního prostředí.

Moje diplomová práce může posloužit zejména jako informativní zdroj v oblasti sociální pomoci v nízkoprahových zařízeních na území České republiky. Výsledky diplomové práce mohou využít i pracovníci NZDM jako určitou evaluaci toho, zda prostřednictvím jejich pojetí rizikovosti, naplňují své stanovené cíle.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BECKER, H. S. 1973. *Outsiders : Studies in the Sociology of Deviance*. New York : Free Press.

BERGER, P.; LUCKMANN, T. 1999. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.

BROŽ, M., KINTLOVÁ, P., TOUŠEK, L. 2007. *Kdo drží Černého Petra*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s.

EMERSON, R. M., R. I. FRETZ, L. L. SHAW. 1995. *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.

GOLDMAN, R. 2007. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. 2008. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál.

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

HOFBAUER, B. 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál.

HRČKO, M. 2001. *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství.

JEDLIČKA, R. et al. 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis.

LABÁTH, V. a kol. 2001. *Riziková mládež*. Praha: Portál.

MACEK, P. 2003. *Adolescence*. Praha: Portál.

- MARTINEK, M. 2006. *Ztracená generace?* Svitavy: Trinitas.
- MATĚJČEK, Z. 2008. *Co děti nejvíc potřebují.* Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. MATOUŠKOVÁ, A. 2001. *Mládež a delikvence.* Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. a kolektiv autorů, 2005. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi.* Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. et al. 2001. *Základy sociální práce.* Praha: Portál.
- MUSIL, L. 2004. *Ráda bych Vám pomohla, ale... Dilemata práce s klienty v organizacích.* Brno: Marek Zeman.
- NAVRÁTIL, P. 1998. Sociální práce jako sociální konstrukce. Sociologický časopis, Praha: Sociologický ústav AVČR, roč. 34, č. 1.
- NAVRÁTIL, P. 2001. *Teorie a metody sociální práce.* Brno: Marek Zeman.
- ROBERTSON, I. 1987. *Sociology.* Hardcover: Worth Publishers.
- ROCHE, J. 2004. *Youth in Society.* 2nd ed. London: Sage Publishing.
- SAK, P., SAKOVÁ, K. 2004. *Mládež na křižovatce.* Praha: Svoboda Servis.
- SPRADLEY, J. P. 1989. *The Ethnographic Interview.* New York: Holt, Rinehart & Winston.
- TRUHLÁŘOVÁ, Z., SMUTEK, M. 2006. *Riziková mládež v současné společnosti.* Hradec Králové: Gaudeamus.
- URBANOVÁ, M. 2003. *Sociální kontrola a právo.* Sociológia 205. VOL. 37.

YIN, R., K. 2005. *Introducing the World of Education. A Case Study Reader*. Thousand Oakes, CA: Sage.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Kontaktní práce z roku 2007. Oficiální stránky Česká asociace streetwork o.s., [online]. [cit. 12.12. 2014, 8.1. 2015]. Dostupné z WWW: <http://www.streetwork.cz/>

Oficiální stránky NZDM Vzducholod', [online]. [cit. 25.11. 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.sdbplzen.cz>

Oficiální stránky Česká asociace streetwork o.s., [online]. [cit. 5.9. 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.streetwork.cz/>

POUŽITÉ PLATNÉ ZÁKONY

Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

11 RESUMÉ

The main objective of this thesis is to find out which notions social workers have about youth at risk in low-threshold centre for children and adolescents and how they provide a social service to their clients. The concept of youth at risk amplifies the shared principle of the conception of risk in the society, which creates definitions of clients and then it changes the interaction between the social workers and the clients.

In my thesis I pursue the concept of youth at risk in the socially oriented literature. I was considering the different author's definitions of the youth at risk and how they relate the factors of the risk like age, ethnicity and so on. These definitions were surprisingly quite various according to the three paradigms of the social profession. It turned out that youth at risk is the explicit concept that is variously interpreted by authors in relation to an individual or general social situation. Then I focused on the practical part: the ethnographic research in the club of low-threshold centre for children and adolescents. Through the environment of the low-threshold centre for children and adolescents, rules for the acceptance and the monthly schedules, created by the social workers, we characterized the conception of the youth at risk. Social workers are trying, to solve the clients' situations through the reform of the social environment, individual support, consultation and therapeutic help. Workers ideas of youth at risk create a sort of hybrid concept, because in one complex area, there are associated several related risk factors (like age, gender, ethnicity, education, etc.). This is a result of the diversion of the youth at risk group and how is this concept so widely comprehensive. The main object for these social workers is to provide various social services for clients which are the result of solving the situations designed by the individual needs of the client and by the social environment

expectations. We can say that social workers have specific social positions as a positive roles in the society, because they try to eliminate the general risk and to prevent the undesirable behavior in the common society.